

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Q. SEPTIMII|| FLORENTIS|| TERTVLLIANI||
CARTHAGINIENSIS|| PRESBYTERI, OPERA|| QVÆ
HACTENVS REPERIRI|| POTVERVNT OMNIA:||**

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Antverpiae, 1584

Aduersus Gnosticos Scorpiacum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73633](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73633)

ac magnis voluminum suorum molibus veluti quibusdam fulminibus euertit. Nominatim etiam non modo eius meminit, sed et argumentum paucis recenset ipsi Auctoris verbis B. Hieronymus lib. adu. Vigilantium. Scribit, inquit, aduersus haeresim tuam, quae erupit aduersus Ecclesiam (ne et in hoc quasi repertor noui sceleris glorieris) Tertullianus vir eruditiss. in sine volumine, quod SCORPIACVM vocat rectiss. nomine; quia arcuato vulnere in Ecclesiae corpus venena diffudit, quae olim appellabatur Caiana haeresis (sic enim castigo, contra quam alij haecenus qui in Indice B. Hieron. adnotarunt, Tertullianum hoc volumine venena in Ecclesiae corpus diffudisse, quum ipse potius pro Ecclesia, ad Caiana haeresis aduersus eam venena sua diffuderit) et multo tempore dormiens vel sepulta, nunc à Dormitatio suscitata est. Miror quod non dicas: nequaquam perpetranda Martyria; Deum qui sanguinem hircorum taurorumque non querat, multo magis hominum non requirere. Quod quum dixeris, immo, et si non dixeris, ita habebis quasi dixeris. Qui enim reliquias Martyrum adseris calcandas esse, prohibes sanguinem fundi, qui multo honore dignus est. Citatur denique quod sub finem huius Libri habetur de BB. Petri et Pauli Martyrum Roma, in Biblioth. SS. Patrum. Primus autem hunc adidit Joannes Gagneus Theologus in editione Parisiensi; deinde castigauit satis egregie Sigismundus Gelenius ex Codice Britannico; nos denique ex coniecturis nostris, ac Dominorum Latinij et Harrisij denuo recognitum, Argumento et Adnotationibus nouis adornauius.

Q. SEPTIMII FLORENTIS

TERTULLIANI CARTHAGINIENSIS

PRESBYTERI ADVERSUS GNOSTICOS

² Scorpiacum, ³ de bono Martyrij.

MAGNUM ⁴ de medico malum Scorpiū terra suppurat; tot venena, quot CAP. I.
 ingenia; tot perniciēs, quot & species, tot dolores, ⁵ quot & colores Nicander scribit & pingit, & tamen vnus omnium violentiae gestus de cauda nocere; quae cauda erit, quodcumque de postremo corporis propagatur, & verberat. Proinde scorpj series illa nodorum venenata intrinsecus venula subtilis, arcuato impetu insurgens, hamatile spiculum in summo tormenti ratione restringens. ⁶ Vnde & bellicam machinam, retractu tela vegetantem de scorpio nominant. Id spiculum & fistula est patula tenuitate, in vulnus & virus quā figit, effundit. Familiare periculi tempus aëstus, Austro & Africo seuitia velificat, ⁷ in remediis naturalia plurimum, aliquid & magia circumligat, medicina cum ferro & poculo occurrit. Nam & praebunt quidam festinando tutelam, sed concubitus exhaurit, & denuo sitiunt. Nobis fides praesidium, si non & ipsa percutitur diffidentia ⁸ lignandi statim & adiurandi, & vnguēdi bestiae calcem. Hoc denique modo etiam ethnicis saepe subuenimus; donati à Deo ea potestate, quam Apostolus dedicauit, quum morsum viperæ spreuit. Quid ergo promittit stylus iste? si fides de suo tuta sit, & aliās de suo tuta sit, quum suos scorpjos patitur. Acerba mediocritas, & isti, & genus vatium, & vno modo armanatur, & certo tempore subornantur, nec alio quā ardoris. Hoc apud Christianos percutio est. Quū igitur fides aëstuat, & Ecclesia exurit de figura rubi, tunc Gnostici erumpunt, tunc Valentiniani prosperunt, tunc omnes Martyriorum refragatores ebulliunt, callentes & ipsi offendere, figere, occidere. Nam quod sciant multos simplices ac rudes, tum infirmos, plerosque verò in ventum si placuerit Christianos, numquam magis ad eundem sapiunt, quā quum aditus animae formido laxauit, praesertim si aliqua iam atrocitas fidem Martyrum coronauit. Itaque primò trahentes adhuc caudam, de adfectibus adplicant, aut quasi in vacuum flagellant. ⁹ Haecine pati homines innocentes, vt puta fratrem

» aut de melioribus ethnicum; sicine tractari secta nemini molestam. Dehinc adigunt: pe-
 » rire homines sine causa. Perire enim & sine causa, prima fixura; Exinde iam cadunt. Sed
 » nesciunt simplices animæ quid quomodo scriptum sit, ubi, & quando, & coram quibus
 » confitendum; nisi quod nec simplicitas ista, sed vanitas; immò dementia pro Deo mori,
 » vt qui me saluum faciat; si is occidit, quis salutem facere debebit? Semel Christus pro no-
 » bis obiit, semel occisus est ne occideremur. Si vicem repetit, num & ille salutem demea-
 » nece exspectat? An Deus hominum sanguinem flagitat, maximè si taurorum & hircorum
 psal. 49. » recusat? Certè peccatoris penitentiam mauult quam mortem. Et quomodo peccatorum
 osee 6. » non desiderat mortem? Hæc etsi qua alia adinuenta hæreticorum venenorum, quem non
 vel in scrupulum figant, si non in exitum, vel in bilem, si non in mortem. At tu, si fides vi-
 gilat, ¹⁰ ibidem Scorpio pro sole mathema inludito, & relinquo in suo sopore mortem.
 Ceterum si plagam fatiauerit, intumescit virus & properat in viscera, statim omnes pri-
 stini sensus retorpefcunt, sanguis animi gelaescit, carne spiritus exolefcit, nauca nominis
 inacrescit. Iam & ipsa mens sibi quod vomat quærit, vt quæ ita semel infirmitate quoque
 percussa sauciata fidei vel in hæresim vel in seculum expuat: & in præsentiarum est ma-
 dius ardor, ¹¹ ipsa canicula persecutionis ab isto scilicet cynocephalo. ¹² Alios ignis, alios
 gladius, alios bestia Christianos probauerunt: alij fustibus intorrem & vngulis in super de-
 gustato martyrio, in carcere esuriunt, nos ipsius lepores, destinata venatio de longinquo
 obsidemur, & hæretici ex more grassantur. Itaque tempus admonuit ¹³ aduersus nos
 bestiolas nostrate SCORPIACVM stylo temperare; qui legeris, biberis. Nec amarum po-
 Exod. 3. » tio, si eloquia Domini dulcia super mella & fauos, inde pigmenta sunt: si lacte & melle
 isa. 5. » promissa Dei manant, hoc sapiunt quæ illuc faciunt. Væ autem qui dulce in amarum, &
 lumen in tenebras conuertunt. Perinde enim & qui martyrii refragantur, salutem penitenti-
 ita miserimam hanc vitam illi beatissimæ præuertendo, tam amarum pro dulci, quam
 tenebras pro luce supponunt. [¹⁴ Sed nondum DE BONO MARTYRII, nisi deo
 CAP. II. primum; nec antè de utilitate eius, quàm de necessitate discendâ. Auctoritas diuina præ-
 cedit, an tale quid voluerit atque mandauerit Deus, vt qui negant bonum, non suscipi-
 tur ad commodum, nisi quum subacti fuerint. ¹⁵ Ad officium hæreticos compelli, nomi-
 lici dignum est. Duritia vincenda est, non suadenda. Et vtique satis optimum præceptum
 bitur, quod probabitur à Deo constitutum atque præceptum. ¹⁶ Sustineant Evangelia
 paulisper, dum radicem eorum exprimo legem, dum inde elicio Dei voluntatem, vt
 Exod. 20. » & ipsum recogosco. ¹⁷ Ego sum, inquit, Dominus Deus tuus quite eduxi de terra Egyp-
 ptii, Non erunt tibi Dei alij præter me. Non facies tibi simulacrum eorum quæ in caelo, &
 Ibidem. » quæ in terra deorsum, & quæ in mari infra terram. Non adorabis ea, neque serues eis. Ego
 enim sum Dominus Deus tuus. Item in eadem Exodo, Ipsi vidistis quod de celo locutus
 ad vos sum. Non facietis vobis Deos aureos & argenteos. Non facietis vobis secundum
 Deut. 6. » hæc. Et in Deuteronomio. ¹⁸ Audi Israël, Dominus Deus tuus vnus est, & diliges Domi-
 num Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis. Et rursum. Ne
 Ibidem. » obliuiscaris Domini Dei tui, qui te eduxit de terra Ægypti & domo seruitutis. Domini
 Deum tuum timebis, & illi famulaberis soli, & illi adglutinaberis, Et in nomine eius de-
 rabis. Non ibitis post Deos aliorum & Deos nationum, quæ circum vs: quia Deus vni-
 lator Dominus Deus tuus in te, & ne iratus indignetur & exterminet te à facie terra. Sed
 Deut. 11. » & proponens benedictionem & maledictionem: Benedictionem, inquit, si audieris præ-
 cepta Domini Dei vestri quæcunque ego præcipio vobis hodie: maledictionem, si erra-
 ritis de via, quam mandavi vobis, vt abeuntes seruiatis Deis alijs, quos non scitis. De qua-
 bus omnifariam extirpandis, perditione perdetis omnia loca in quibus seruerunt natio-
 nes Deis, quas vos possidebitis hæreditate, super montes & colles, & arbores densas qua-
 que, effodietis aras earum, euertetis & comminuetis stacula earum, & excidetis locum
 Ibidem. » loco illo. Adhuc ingerit quum introissent terram promissionis, & exterminassent nationes
 Deut. 13. » Deos illarum, dicens: Quemadmodum faciunt nationes Deis suis; & ego ita faciam. ¹⁹ Sed
 & Si ipse Prophetes, inquit, exsurserit in te, aut somnium somnians, & dederit tibi signum
 vel ostentum, & euenierit & dixerit, eamus & seruiamus Deis alijs, quos non scitis: ne ser-
 diatis sermonem Prophetæ aut somniatoris illius, quia tentat vos Dominus Deus vester.

TERTULLIA
 Cuius Annotationibus
 PAMELI
 A. V.
 16.

A vt sciat si ex toto corde vestro, & ex tota anima vestra timeatis Deū. Post Deū vstrū abibitis, & hunc timebitis, & præcepta eius custodietis, & vocē eius audietis, & illi seruietis, & illi adiciemini. Prophetes autem & somniator ille morietur: locutus est enim ad seducendum te à Domino Deo tuo. ²⁰ Sed & alio capitulo. ²¹ Si autem rogauerit te frater tuus ex patre vel matre, aut filius tuus, aut filia tua, aut mulier quæ in gremio tuo est, aut amicus qui animæ tuæ par est clam̄ dicens, Eamus & seruiamus Deis aliis quos non scis, nec patres tui, ex Deis nationum quæ circum te proximè sunt aut longè, ne velis ire cum illo, & ne audieris eum. Non parcat oculus tuus super eum. Nec misereberis, nec calabis eum, adnuntians adnuntiabis de eo. Manus tuæ erunt in eū imprimis ad occidendū, & manus omnis populi in nouissimis, & lapidabitis illū, & morietur, quoniā quæsiuisti auertere te à Domino Deo tuo. Subiicit etiā de ciuitatibus, si quæ ex his constitisset suasu iniquorū hominū transisse ad Deos alios, vt interficerentur omnes incolentes eam, & deuotamēta fierent vniuersa eius, & colligerentur omnia spolia eius in omnes exitus eius, & igni cremarentur cū omnibus valis suis, & cū omni populo in cōspectu Domini Dei. Et non erit habitabilis, inquit, in æternum, non reādicabitur amplius, nec adhærebit quidquam manibus tuis ex deuotamento eius, vt auertatur Dominus ab indignatione iræ suæ. Maledictionū quoque ordinem ab idolorum execratione commisit: Maledictus homo qui fecerit sculptile aut fuisse aspernamētū Domino opus manuum artificis, & collocauerit illud in abscondito. In Leuitico verò: ²² Non sequemini, inquit, idola, & Deos fuisse non facietis vobis. Ego Dominus Deus vester: Et alibi: Filij Israël famuli pueri mei; Hi sunt, quos eduxi de terra Egypti. Ego Dominus Deus vester. Non facietis vobis manu facta, nec sculptile nec staculū statuetis vobis. Nec lapidem scopū ponetis in terra vestra. Ego Dominus Deus vester. Et hæc quidem primā per Moysen Dei scita sunt ad omnes vtique pertinentiā, quoscunque Dominus Deus Israël perinde de Egypto superstitionisissimi seculi, & de domo humanæ seruitutis eduxerit. Sed & deinceps omnes Prophetarū eiusdem Dei vocibus sonat, eandem legem suam eorundem præceptorum instauratiōe cumulantis, nec aliud primum tam principaliter denuntiantis, quā ab omni factura atque cultura idolorum cauere, vt per Dauid: ²³ Dei nationum argentum & aurum, oculos habent, & non vident: aures habent, nec audiunt: nares habent, nec odorantur: os, nec loquuntur: manus, nec contrectant: pedes, nec ingrediuntur. Similes erunt illis qui faciunt ea, & qui fiunt in illis. ²⁴ Nec putem disceptandum an dignè Deus prohibeat nomen & honorem suum mendacio addici. An dignè quos ab errore superstitionis auulserit, rursus in Egyptum regressi nolint: an dignè se non patiantur abfistere quos sibi adlegit. Ita nec illud expectabit retractari à nobis, an obseruari voluerit disciplinam quam voluit instituere, & an meritò vlciscatur desertam, quam voluit obseruatam, quando frustra instituisset, si obseruari eam noluisset, & frustra obseruari voluisset, si vindicare noluisset. Sequitur enim vt has definitiones Dei aduersus superstitiones, tam euietas quā etiam vindicatas probem, quoniam ex his tota martyriorum ratio constabit. ²⁵ Aberat apud Deum in monte Moyses, quum populus tam necessariæ absentia eius impatiens Deos sibi producere quærit, quos potius ipse perdidit. Vrgetur Aaron, iubet inaures sceminarum suarum in ignem conferri. Amisuri enim erant in iudicium sibi vera ornamenta aurium, Dei voces. Sapiens ignis effigiem vituli defundit illis, sugillans illic cor habentes, vbi & thesaurum, apud Egyptum scilicet inter cetera animalia ²⁶ bouis etiam cuiusdam consecrationem. itaque tria milia hominum à parentibus & proximis caesa, quia tam proximum parentem Deum offenderant, transgressionis & primordia & merita dedicauerunt. ²⁷ In Arithmis, quum diuertisset Israël apud Sethim, abeunt libidinatam ad filias Moab, inuitantur ad idola vt spiritu fornicarentur. Edunt denique de pollutis eorum: dehinc & adorant Deos gentis, & Beelphegor inuocant. Ob hanc quoque idololatram mœchiæ sororem vigin-ti tria milia domesticis obruncata gladiis diuinæ iræ litauerunt. ²⁸ Defuncto Iesu Na-minus tradidit eos in manibus diripientium, & diripiebantur ab illis, & venundabantur inimicis, nec poterant omnino subsistere à facie inimicorum suorum quocunque processerant, manus erat super illos in mala, & compressati sunt valdè. ²⁹ Post quæ instituit super illos Deus Critas, quos censores intelligimus, sed nec illis obaudire perseverauerunt, vt quis Critarum obierat, illi ad delinquendum supra quā patres eorum abeundo post deos aliorum, & seruido, & adorando eos. Itaque Dominus iratus, quoniam quidem

Ibidem.

Ibidem.

Deut. 27.

Deut. 27.

Leuit. 19.

Ibidem 25.

et 26.

Psal. 95.

113. et 134.

CAP. III.

Exod. 32.

Num. 25. et

1. Cor. 10.

Iudic. 2.

ait, transgressa est gesta pactum meum, quod disposui patribus eorum, & non obaudierunt voci meae, & ego non aduertam ad auferendum virum a facie eorum ex nationibus quas reliquit decedens Iesus. ³⁰ Atque ita per omnes penè annales Critarum, & deinceps Regum, reseruatim gentium circumcolarum viribus, bello & captiuitate & iugo Allophylorum iram dispensauit Israël, quotienscunque ab illo maxime in idololatria exorbitauerunt. ³¹ Hanc igitur si à primordio constat, & prohibitam de tot tantisque praeceptis, & nunquam impunè commissam de tot tantisque documentis, nec vllum tam superbum crimen apud Deum deputari, quam huiusmodi transgressionem, vltro intelligere debemus diuinarum & denuntiationum & executionum intentionem, iam tunc martyris patrocinium tam non modò non dubitandis, verum etiam sustinendis, quibus scilicet locum fecerat prohibendo idololatriam. Aliter enim martyria non euenirent, & vtrique auctoritatem suam praestruerat, volens ea euenire quibus locum fecerat. Nunc enim de Dei voluntate & compungimur, & ingeminat scorpius plagam, hanc negans, hanc accusans voluntatem, vt autem huiusmodi Deum infinet, cuius haec non sit voluntas: aut nostrum nihilominus destruat, cuius talis sit voluntas: aut omninò neget voluntatem Dei, si ipsum negare non poterit. ³² Nos autem DEO alibi imitantes, & DERELIQUO CORPORE HAERETICAE CIVITATIS DOCTRINAE, nunc in vnam speciem confessionis certas praeducimus lines, non alterius Dei quam Israelis eam defendentes voluntatem quae martyris locum fecerat, tam ex praeceptis prohibita semper, quam ex iudicii punire idololatriam. Si enim praeceptum obseruando vim patior, hoc erit quodammodò obseruandi praecepti praeceptum, vt id patiar per quod poterit obseruare praeceptum, vim scilicet quae mihi imminet caecitati ab idololatria. Et vtrique qui imponit praeceptum, extorquet obsequium, non potest ego noluisse ea euenire per quae constabit obsequium. ³³ Praescribitur mihi ne quem alium Deum dicam, ne vel dicendo non minus lingua quam manu Deum fingam: neque alium adorem, aut quomodo venerer praeter vnicum illum qui ita mandat, què & iubet time-re, ne ab eo deserat, & de omni substantia diligere, vt pro eo moriar. ³⁴ Huius sacramenti militans ab hostibus prouocor: par sum illis, si illis manus dederò, hoc defendendo deproprio in acie, vulneror, concidor, occidor. Quis hunc militi suo exitum voluit, nisi qui tali eum sacramento consignauit? ³⁵ Habes igitur Dei mei voluntatem: occursum est huius plagam alium iscum confidemus de voluntatis qualitate. longum est vt DEVM meum BONA OSTENDAM, QUOD TAM A NOBIS DIDICERVNT MARCONITAE, Deum interrim sufficit dici, vt necesse sit bonum credi: malum enim Deum quis praesumpserit, constare in vtroque non poterit: aut Deum negare debet, quem malum existimavit: aut bonum dicere, quem Deum pronuntiarit. Bona igitur erit & voluntas eius, qui nisi bonus non erit Deus. Probabit hoc etiam ipsius rei bonitas, quae Deus voluit, martyrij dico. Quia non nisi bonus, voluit bonum. Bonum contendo martyrium apud eundem Deum, à quo & prohibetur & punitur idololatria. Obnititur enim & aduersatur idololatriam martyrij: malo autem obniti & aduersari nisi bonum non potest, non quasi negemus esse emulationem, tam malorum inter se, quam & bonorum. Sed alia conditio est huius tituli. Martyrium enim non de communi aliqua militia certat cum idololatria, sed de sua gratia. Liberat enim ab idololatria: quod à malo liberat, qui non bonum pronuntiat: quid aliud est aduersatio idololatriam atque martyrij, quam mortis & vitae in tantum vita martyrio deputabitur, quantum in idololatria. Viam qui malum dixerit, habet mortem, quam bonum dicit. Est & haec permissas hominum salutaria excutere, exitiosa suscipere, periculosa quaeque medicamina vitae, mori denique citius quam curari desiderare. ³⁷ Nam & medicina praesidiū plures qui resurgunt, plures stulti, plures timidi, & malè verecundi. Et est planè quasi sauitia Medicina de scalpello de quo cauterio, de sinapis incēdio, non tamē secari, inuri & extendi, morderique idcirco malū, quia dolores vitales adfert. Nec quia tantummodo contristat, recusabitur, sed quia necessario contristat, adhibebitur. Horrorem operis fructus excusat, vltans denique ille, & gemens & mugiens inter manus medici, postmodum eisdem mercede cumulabit, & artifices optimas praedicabit, & sauas iam negabit. Et si martyria deserviunt, sed in salutem: necbit Deo in vitam aeternam per ignes & gladios & acerba quaeque curare. ³⁸ Sed medicum quae miraberis etiam in illo, quod fermè pares adhibet qualitates medelarum aduersum qualitates querelarum, quum quasi de peruerso auxiliatur, per ea subueniens per quae laboratur. Nam & calores caloribus amplius onerando compescit, & ardores sui potius macerando restringit, & fellis excessus amarum quibusque portionibus colligit, & sanguis

TERTULLIA
Cum Annotationibus
PAMELII
A. V.
36.

Exod. 23.

Deut. 6.

CAP. V.

A sanguinis fluxus defusa infuper venula reuocat. Deum verò & quidem Zeloten culpandum existimabis, si voluit certasse cum causa, & iniuriæ æmulando prodesse, mortem morte dissoluere, occisionem occisione dispargere, tormentis tormenta discutere, supplicia suppliciiis euaporare, vitam auferendo conferre, carnem lædendo iuuare, animam eripiendo seruare. pueritas quam putas, ratio est, quod sauitiam existimas, gratia est. Ita Deo de momentaneis æterna meditante, magna bono tuo Deum tuum: incidisti in manus eius, sed feliciter incidisti. Incidit & ille in ægritudines tuas. Homo semper medico prior negotium facit, denique sibi et ipse periculum mortis attraxit. acceperat à Domino suo vt à medico, satis vtilem disciplinam secundum legem viuere, vt omnia quidem ederet, ab vna solummodò arbuscula temperaret, quam ipse medicus importunam inter-

Gen. 2.
Gen. 3.

rim norat. audiit ille quem maluit & abstinentiam rupit, edit illicitum, & transgressione saturatus in mortem eructauit, dignissimus bona fide interitum perisse qui voluit. Sed Dominus sustentato feruore delicti, donec tempore medicina temperaretur, paulatim remedia composuit, omnes fidei disciplinas & ipsas æmulas vitio, verbum mortis verbo vite rescindentes, auditum transgressionis auditu deuotionis limantes: ita & quum mori præcipit medicus ille, veternum mortis excludit. Quid grauat pati nunc homo ex remedio, quod non est tunc grauatus pati ex vitio? Displicet occidi in salutem, cui non displicuit occidi in perditionem? Nascabit ad antidotum, qui hiauit ad venenum? [3] Sed & certaminis nomine Deus nobis martyria proponit, per quæ cum aduersario experiremur, vt à quo libenter homo elisus est, eum iam constanter elidat. Hic quoque liberalitas magis quam acerbitas Dei præest. Euulsum enim hominem de diaboli gula, per fidem, iam & inculcatorem eius voluit efficere per virtutem: ne solummodò euulisset, verum etiam deuicisset inimicum. Amauit quæ vocauerat in salutem, inuitare ad gloriam: vt qui gaudeamus liberati, exultemus etiam coronati. 40 Agonas istos, contentiosa solennia & superstitiosa certamina Græcarum & religionum & voluptatum quanta gratia seculum celebret, etiam Africæ liquit. 41 Adhuc Carthaginem singulæ ciuitates gratulando inquietant, donatam Pythico agone post stadij senectutem. Ita ab æuo dignissimum creditum est studiorum experimentum committere artes, corporum & vocum præstantiam expendere præmio indice, spectaculo iudice, sententia voluptate: qua nulla sunt prælia, nonnulla sunt vulnera, pugni quassant, calces arietant, castus dilaniant, flagella dilacerant: nemo tamen agonis præsidem suggillauerit, quod homines violentiæ obiecerit. iniuriarum actiones extra stadiū: sed quantum lioues illi & cruores & vibices negotiantur intendis, coronas scilicet, & gloriæ & dorem, priuilegia publica, stipendia ciuica, imagines, statuas, & qualem potest præstare seculū de fama æternitatem, de memoria resurrectionem. Pyctes ipse non queritur, dolere se non vult, corona premit vulnera, palma sanguinem obscurat, plus victoriatum est quam iniuriatum. hunc tu læsum existimabis, quem vides lætum? Sed nec victus ipse de agonothea casum suum exprobrabit, 42 Deum dedecabit artes & disciplinas suas educere in medium, in hoc seculi spatium, in spectaculum hominibus & angelis & vniuersis potestatibus: carnem atque animam probare de constantia atque tolerantia: dare huic palmas, huic honorem, illi ciuitatem, illi stipendium, etiam quosdam reprobare, & castigatos cum ignominia summouere? Nimirum præscribes Deo, quibus temporibus, aut modis, aut locis de familia sua iudicet, quasi non & præiudicare iudici congruat. Quid nunc si non certaminis nomine in martyria fidem exposuisset, sed proprii profectus, nonne oportebat illam habere aliquem spei cumulum, cui studium suum cogeret, vtrumque susponderet, quod eniteretur ascendere, quum terrena quoque officia in gradu astuent.

43 Aut quomodo multæ mansiones apud patrem, si non pro varietate meritorum: quomodo & stella à stella distabit in gloria, nisi pro diuersitate radiorum? Porro & si fidei propterea congruebat sublimitati & claritati aliqua prolatio, tale quid esse oportuerat illud emolumentum, quod magno constaret labore, cruciatio, tormento, morte. Sed respice compensationem, cum caro & anima dependitur, quibus in homine nihil carius est, alterum manus Dei, alterum adflatus, ipsa dependi in profectu quorum est profectus, ipsa erogari quæ lucrifiant, eadem pretia quæ & merces. 44 Prospexerat & alias Deus imbecillitates conditionis humanæ, aduersarij insidias, rerum fallacias, seculi retia, etiam post lauacrum periclitaturam fidem, perituros plerisque rursus post salutem, qui vestitum obsolerassent nuptialem, qui faculis oleum non præparassent, qui requirendi per montes & saltus, & humeris essent reportandi. Posuit igitur secunda solatia, & extrema præsidia dimicatio-

Gen. 2.
Gen. 3.
CAP. VI.
Ioh. 14.
1. Cor. 15.

- nem martyrij, & lauerum sanguinis exinde securum. De cuius felicitate David: Beati quorum dimissa sunt delicta, & quorum operata sunt iniquitates. Beatus vir cui non reputauerit Deus delictum. ⁴⁵ Proprie enim martyribus nihil iam reputari potest, quibus in la-uacro ipsa vita deponitur. Sic dilectio operit multitudinem delictorum, quae Deum scilicet diligens ex totis viribus suis, quibus in martyrio decerit: ex tota anima sua, quam pro Deo ponit, hominem martyrem excudit. Haec tu remedia, consilia, iudicia, spectacula, etiam Dei atrocitatem iudicabis. Sanguinem hominis Deus concupiscit. Et tamen aulim dicere, si & homo regnum Dei, si homo certam salutem, si & homo secundam regenerationem: nulli compensatio inuidiosa est, in qua aut gratia, aut iniuria communis est ratio.
- CA. VII. ⁴⁶ Incutiat adhuc scorpius homicidam Deum ventilans, horrebo plane spurcum obli-
phemiam ad flatum de heretico ore fatentem: sed & talem Deum de fiducia rationis am-
plectar, qua ratione etiam ipse sepius quam homicidam pronuntiavit ex sophia suae
Proo. 9. fona, voce Solomonis: ⁴⁷ Sophia, inquit, iugulauit filios suos. Sophia sapientia est. Saper-
ter tique iugulauit dum in vitam, & rationaliter dum in gloriam. O paricidij ingenium,
Proo. 1. o scelere artificium, o argumentum crudelitatis, quae idcirco occidit, ne moriatur quem
occiderit. Et ideo qui sequitur? ⁴⁸ Sophia in exitibus canitur hymnis: Cantatur enim &
Isai. 44. summos autem muros, confisa dicit, quum quis secundum Eksam hic exclamat, Ego Dei
sum, & hic vociferatur, In nomine Iacob: & alius inscribit, In nomine Israelis. O bonam
matrem, opto & ipse in filios eius redigi, vt ab ea occidat. Opto occidi, vt filius sim. So-
Zach. 13. lum autem iugulat filios suos, an & torquet? ⁴⁹ Audio enim & alibi dicentem Deum: Vnam
illos sicuti vritur argentum, & probabo illos sicuti probatur aurum. Vtique per tormenta
ignium, & suppliciorum, per martyria fidei examinatoria. Scit & Apostolus qualem Deum
adscripterit, quum scribit: Si ⁵⁰ Deus filio suo non pepercit, sed pro nobis tradidit illum,
quomodo non & cum illo omnia condonauit nobis? Vides quomodo etiam proprium
suum filium primogenitum, & vnigenitum sophia diuina iugulauerit: vti que victurum
modo & ceteros in vitam redacturum. Possum dicere cum sophia Dei, Christus est qui ter-
didit pro delictis nostris, iam & semetipsam sophia trucidauit. Verba non solo solo lapunt
sed & sensu. Nec auribus tantummodo audienda sunt, sed & mentibus. Crudelem Deum
qui non intelligit, credit. Quamquam & non intelligendi posita sententia est, quae
Rom. 11. et ritatem cohibeat aliter intelligendi. Quis enim, inquit, cognouit sensum Dei: aut quis
I. Cor. 2. consiliarius fuit, qui eum instruat, aut viam intelligentiae quis demonstrauit illi? ⁵¹ Sed enim
Scytharum Dianam, aut Gallorum Mercurium, aut Afrorum Saturnum hominum viti-
ma placari apud seculum liquit. Et Latio in hodiernum Ioui media in vrbe humanus
guis ingustatur. Nec quisquam retractat, aut non rationem praesumit aliquam, aut in-
mabilem Dei sui voluntatem. Si noster quoque Deus propriae hostiae nomine martyria
depostulasset, quis illi exprobrasset funestam religionem, & lugubres ritus, & aram re-
gum, & pollinctorem sacerdotem, & non beatum amplius reputasset, quem Deus ce-
CA. VIII. disse? ⁵² Vnum igitur gradum insistimus, & in hoc solum prouocamus, an praecpta sunt
a Deo martyria, vt credas ratione praecpta, si praecpta cognoueris, quia nihil Deus non
psal. 115. ratione praecperit. Siquidem honorata est apud illum mors religionum ipsius, vt con-
Dauid, non opinor ista communis & omnium debitum. Atquin ista etiam ignominiosa
est ex ergo transgressionis & merito damnationis, sed illa quae in ipso aditur ex religio-
Esaia 57. nis, & proelio confessionis, pro iustitia & sacramento, sicut Esaia, ⁵³ Videret
quit, quomodo perit iustus, & nemo excepit corde, & viri iusti auferuntur, & nemo
mauertit: a facie enim iniustitiae perit iustus, & erit honor sepulturae eius. Habes hic quo-
Gen. 4. que & praedicationem & remunerationem martyriorum. A primordio enim iustitia
a. 1. Reg. 18. patitur: statim vt coli Deus coepit, inuidiam religio sortita est. ⁵⁴ Qui Deo placuerat, oc-
19. 20. 21. ciditur, & quidem a fratre, quod procliuus impietas alienum sanguinem infectaretur, a suo
22. 23. 24. auspicata. Denique non modo iustorum, verum etiam & Prophetarum. ⁵⁵ David exagitatus
25. 26. 27. tur, ⁵⁶ Helias fugatur, ⁵⁷ Hieremias lapidatur, ⁵⁸ Esaia secatur, ⁵⁹ Zacharias ⁶⁰ inter altare
15. 16. 17. edem trucidatur, perennes cruoris sui maculas filicibus adsignans. ⁶¹ Ipse clauisula Legis
b. 3. Re. 19. Prophetarum, nec Prophetes, sed angelus dictus, contumeliola caede truncatur ⁶² in puella
c. Heb. 11. saltica lucat. Et vti que qui spiritu Dei agebantur, ab ipso in martyria dirigebantur, etiam
d. 2. Pa. 24. patiendo quae & praedicassent. Proinde & trina fraternitas quum dedicatio imaginis regis
e. Marc. 6. vrbem vrgeret officio, non ignorauerunt quid fides, quae sola in illis captiua non fuerat
II. 14. exigentur
Dan. 3.

TERTULLIA
Cui Annotationibus
PAMELII,
A. V.
36.

A exigeret, moriendum scilicet aduersus idololatram. ⁵⁷ Meminerant enim & Hieremie *Baruch. 6.* scribentis ad eos quibus illa captiuitas imminerebat: & nunc videbitis Deos Babyloniorum aureos & argenteos & ligneos portari super humeros, ostentantes nationibus timorem. Cauete igitur ne & vos cōsimiles sitis allophylis, & timore capiamini, dum aspicitis turbas adorantes retrō eos & antē: sed dicite in animo vestro, Te Domine adorare debemus. *Dan. 3.*

⁵⁸ Itaque dixerunt à Deo concepta fiducia, quando vigore animi cōditionales minas regis excutiunt: Non habemus necessitatem respondendi huic tuo imperio. Est enim Deus noster quem colimus, potens eruere nos de fornace ignis, & ex manibus tuis, & tunc manifestum fiet tibi, quod neque idolo tuo famulabimur, nec imaginē tuam auream quā statuisti, adorabimus. O martyriū & sine passione perfectum, satis passus exusti sunt, quos propterea Deus texit, ne potestatem eius mentiti videretur. Nam & Danielē nullius præter Dei supplicem, & idcirco à Chaldeis delatum ac depassulatum, statim vtique conclusa & vitata feritas leonum deuorasset, si Darij digna præsumptio de Deo falli debuisset. Ceterum pati oportebat omnem Dei prædicatorem atque cultorem, qui ad idololatriā prouocatus negasset obsequium, secundum illius quoque rationis statum, quia & præsentibus tunc & posteris deinceps commendari veritatem oportebat, pro qua fidem diceret passio ipsorum defensorum eius, quia nemo voluisset occidi, nisi cōpos veritatis. Talia à primordio & præcepta & exempla debitorum martyrij fidem ostendunt. *[59] Super* ne anti- *CAP. IX.*

aliam, ac proinde disciplina quoque æmulam, cuius sophia filios suos iugulare non noit. *Prou. 9.*

Planè alia in Christo & diuinitas & volūtas & schola, & martyria aut nulla in totū, aut aliter intelligenda mandant, qui neminē ad huiusmodi discrimen hortetur, qui pro eo passus nihil repromittat, quia pati eos nolit. Et idē præceptorum principia deducens, Beati, inquit, qui persecutionem patiuntur ob iustitiam, cuius sophia filios suos iugulare non noit. *Matth. 5.*

Hoc quidem absolute ad omnes, dehinc proprie ad Apostolos ipsos, ⁶⁰ Beati spiritus cum vos dedecorauerint, & persecuti fuerint, & dixerint aduersus vos omnia mala propter me: *Ibidem. Luc. 6.*

Gaudete & exultate, quoniam merces vestra plurima in cælo. Sic enim faciebant & Prophetis patres eorum: vt etiam prophetaret quod & ipsi occidi haberent ad exemplū Prophetarum. Quamquam & si omnem hanc persecutionem conditionabilem in solos tunc Apostolos destinasset, vtique per illos cum toto sacramēto, cum propagine nominis, cum traduce spiritus sancti, in nos quoque spectasset etiam persecutionis obeunda disciplina, vt in hereditarios discipulos & apostolici seminis fructus. Nam & rursus ad Apostolos dirigit: ⁶¹ Ecce ego mitto vos tāquam oues in medio luporum, & caute ab hominibus; tradent enim vos in confessus, & in synagogis suis flagellabūt vos, & ad præsidēs & reges perducemini mei causa in testimonium illis & nationibus, & cetera. Quum autē subiicit, Tradet autem frater fratrem, & pater filium in mortem, & insurgent filij in parentes, & mortificabunt eos: manifestē iniquitatem istam in ceteros pronuntiauit, quam in Apostolis non *Matth. 10.*

inuenimus. Nemo enim eorum aut fratrem aut patrem passus est traditorem, quod plerique iā nostri, dehinc ad Apostolos reuocat: Et eritis odio omnibus propter nomen meum. *Ibidem.*

Quanto magis nos, quos à parentibus quoque tradi oportet. Ita ipsa hac permissione nunc ad Apostolos, nunc ad omnes disponendo, eundem in vniuersos nominis exitum effundit, in quibus confederit nomen cum odij sui lege. Qui autē sustinuerit vsque in finem, iste saluus fiet. Quid sustinēdo, nisi persecutionē, nisi traditionem, nisi occisionem? Nec enim aliud est sustinere in finem, quā pati finem. Et idē non est discipulus super magistrū. Statim sequitur, nec seruus super Dominum suū: quia cum magister & Dominus ipse persecutus sit persecutionem, & traditionem, & occisionem, multo magis serui & discipuli eādem expendere debebunt: ne quasi superiores excepti de iniquitate videantur, quādo hoc ipsum sufficere eis ad gloriā debeat, æquari passionibus Domini & magistrī: ad quarum tolerantiam ædificans monet, non eos timendos, qui solum corpus occidant, animam autē interficere non valeant, sed illi potius metum consecradum, qui & corpus & animam occidere & perdere possit in gehennam. Quinam hi solius corporis interemptores, nisi præsidēs & reges supradicti, homines opinor. Quis etiam animæ dominator, nisi Deus solus? Quis iste, nisi ignium comminator, nisi is sine cuius voluntate nec passerum alter in terram cadit, id est nec altera ex duabus substantiis hominis, caro aut anima. Quia & capillorum apud eum regestus est numerus. Nolite ergo metuere quum super dicit, multis passis *Ibidem.*

seribus antistatis, non frustra, id est, non sine emolumento casuros in terram repromittentibus.

Ibidem.

tit, si magis ab hominibus quam à Deo occidi eligamus. ⁶² Omnis igitur qui in me confessus fuerit coram hominibus, & ego confitebor in illo coram patre meo qui in caelis est. Et omnis qui negauerit me coram hominibus, & ego negabo illum coram patre meo qui in caelis est. Manifesta (vt opinor) est & definitio & ratio, tam confessionis quam negationis, etsi dispositio diuersa est. Qui se Christianum confitetur, Christi esse testatur: qui Christi est, in Christo sit necesse est. Si in Christo est, in Christo vtique confitetur, cum se Christianum confitetur. Hoc enim non potest esse, nisi sit in Christo. Porro in Christo confitendo, Christum quoque confitetur qui est in Christo, dum & ipse in illo est, vt ipse Christianus. Nam etsi diem dixeris, lucis rem ostendisti quæ diem præstat, licet non dixeris lucem. Ita & si non directò pronuntiauit, Qui me confessus fuerit, non est diuersus actus quotidiana confessionis à sensu dominicæ pronuntiationis. Quod enim est quum se confitetur, id est Christianum, etiam id per quod est confitetur, id est, Christum. Proinde qui se negauit Christianum, in Christo negauit, negando se in Christo esse, dum negat se Christianum: & Christum autem in se negando, dum se in Christo negat, Christum quoque negabit. Ita & qui in Christo negauerit, Christum negabit. Et qui in Christo confessus fuerit, Christum confitebitur. Sufficisset igitur & si de confitendo tantummodo Dominus pronuntiasset, ex forma enim confessionis contrario quoque eius præiudicaretur, id est negationi, perinde negatione negationem respondendi à Domino, quemadmodum confessione confessionem. Et idè quum in forma confessionis etiam negationis conditio intelligatur, apparet non ad alium modum negationis pertinere, quod de ea alter Dominus pronuntiauit, quàm de confessione, dicendo: Qui me negauerit, non qui in me prospexerat enim & hanc vim plerumque in expugnatione nominis subsecuturam, vt qui se Christianum negasset, ipsum quoque Christum compelleretur blasphemando negare. ⁶³ Sicut non olim pro auspice cum in tota fide quorundam conuictatum, hoc modo horruimus. Itaque frustra erit dicere, etsi me negaero Christianum, non negabor à Christo, non enim ipsum negaui. Ex illa enim negatione tantundem tenebitur, quæ se Christianum negando, Christum in se negans, etiam ipsum negauit. Plus est autem quod & confusio confusionem comminatur, ⁶⁴ Qui me confusus fuerit coram hominibus, & ego contumdar cum coram patre meo qui in caelis est. Sciebat enim à confusione vel maxime formidat negationem, mentis statum in fronte consistere, priorè esse pudoris quàm compositam. ⁶⁵ Qui verò non hinc, id est non intra hunc ambitum terræ, nec per hunc commutatum vitæ, nec apud homines huius naturæ communis confessionem putant confitentem, quanta præsumptio est aduersus omnem ordinem rerum in terris istis, & in vita illa, & in humanis potestatis experiundarum. ⁶⁶ Nimirum quum animæ de corporibus excelsarum, & per singula tabulata cœlæ de recepto dispici cœperint, & interrogari arcaæ hæreticorum sacramenta, tunc confitendum apud veras potestates & veros homines. ⁶⁷ Teletos. f. & Abscantos & Acinetos Valentini. ⁶⁸ Nostrates enim, inquit, nec ipsi Eadem surgitis constanter probabat homines veros non esse, quos fillicidii titule & pueri. ⁶⁹ Ipsi. 40. Planè ita scriptum, non tamen idcirco aliud hominis genus intelligendū præter nos quod quia constat esse cōparatione, potuit induere salua & proprietate generis & singularitate neque enim si vitæ vitata est, vt despectui iudicata despectis cōpararetur, statim natura vitata est, vt alia in nomine eius deputaretur. Atquin seruatur natura, etsi sustinetur vitæ nec alios nouit Christus homines, quàm de quibus dicit, Quem me aiunt esse homines. ⁷⁰ Matth. 16. Et, Quomodo vultis, vt faciant vobis homines, & vos ita facite illis. Vide an seruauerit genus, à quibus & testimonium sui expectet, & in quos iustitiæ vicem mandat. Illorum autem cœlestes homines si ex postulem mihi ostendi, facilius ⁷¹ Aratus, Persea, & Cephea, & Erigonen, & Ariadnen inter sidera deliniabit. Quis autem prohibuit Dominum illis etiam confessionem hominum faciendam determinare, vbi suam futuram apertè pronuntiauit? Vt ita esset positum, Qui in me confessus fuerit coram hominibus in caelis, & ego in illum confitebor coram patre meo qui in caelis est: eripere ne debuit ex isto terrenæ confessionis errore, quam suscipi noluisset, si cœlestem præcepisset, quia nullus alios homines noueram præter incolas terræ, ne ipso quidem adhuc tunc in caelis lumine conspecto. Quæ porro fides rerum, vt post excessum ad superna sublatus, non prober, quo non nisi iam probatus imponeret: illic de receptu examineret, quo non admittendus peruenire non possem. Christiano cœlum antè patet quàm via: quia nullus

TERTULLIA
Cum Annotationibus
PAMELII,
A. V.
36.

*Matth. 8. et**Luc. 9.*

CAP. X.

*Ipsi. 40.**Matth. 16.**Matth. 7.**Matth. 10.*

A via in cœlum nisi cui patet cœlum : quod qui attigerit, intrabit. ⁷⁰ Quas mihi potestates iantrices adfirmas iuxta Romanam superstitionem, Cardeam quandam & Forculum & Limentinum, quas à cancellis ordinas potestates? Si vnquam legisti apud David, ⁷¹ Aferre portas principes vestras, & subleuentur portæ æternæ, & intrabit rex gloriæ. Si ⁷² item audisti apud Amos : ⁷³ Qui ascensum suum ædificat in cœlos, & profusionem suam fundat in terras: scito & ascensum illum exinde complanatum vestigiis Domini, & introitum exinde referatum viribus Christi, nec vllam moram aut quæstionem in limine Christianis occurruram, qui non dinosci habeant illic, sed agnosci: nec interrogari, sed admitti. ⁷⁴ Nã & si adhuc clausum putas cœlum, memento clauas eius hîc Dominum Petro, & per eum Ecclesiæ reliquisse, quas hîc vnusquisque interrogatus atque confessus fœret secum. Sed adseuerat diabolus illic confitendum, vt suadeat hic negandum, ⁷⁴ Pulcra videlicet documenta præmittam, bonas mecum clauas feram, timorem eorum qui solum corpus occidunt, animæ autem nihil faciunt: commendatus ero huius præcepti desertione, honestè in cœlestibus stabo qui in terrenis stare non potui, sustinebo maiores potestates qui minoribus cæsi: merebor denique admitti iam exclusus. Suppetit adhuc dicere, si in cœlestibus cõstitendum, vel negandum est, nã vbi alterum, ibidem vtrunque. Amula enim quæque concurrunt. Etiam persecutionem in cœlis agitari oportebit, quæ confessionis negationisve materia est. Quid itaque cessas audacissime hæretice, totum ordinem Christianæ concusionis in superna trãsserre, & in primis ipsum nẽminis odium illic collocare, vbi ad patris dexteram præsidet Christus: illic constitues & synagogas Iudæorum fontes persecutionum, apud quas Apostoli flagella perpessi sunt, & populos nationum cum suo quidem circo, vbi facillè conclamant, vsquequò genus tertium. Sed & fratres nostros & patres & filios & soerum & nurus & domesticos nostros ibidem exhibere debetis, per quos traditio disposita est: item reges & præsides & armatas potestates, apud quas causa purganda est. Erit cõtè etiam carcer in cœlo carens sole, aut ingratis luminosus, & vincula ⁷⁵ fortassè de zonis, & eculus ⁷⁶ axis ipse qui torquet: tum si lapidandus Christianus, grandines aderunt: si vendus, fulmina præ manu sunt: si trucidandus, ⁷⁷ Oriõnis armati manus operabitur: si bestiis finiendus, ⁷⁸ vrsas septentrio emitter, ⁷⁹ zodiacus tauros & leones. Hæc qui sustinuerit in finem, iste erit saluus. Ergõne & finis in cœlis, & passio, & occisio, & prima confessio. Et vbi caro omnibus istis necessaria, vbi corpus quod solum ab hominibus habet occidi? ⁸⁰ Hæc nobis etiam ludicrum in modum certa ratio mandauit, nec vllus obicem præscriptionis istius extrudet, vt non omnem ordinem persecutionis, omnem eius causã firmam paraturam illuc trãsserre cogatur vbi confessioni forum dederit. Siquidem confessio à persecutione deducitur, & persecutio in confessione finitur. Nec possunt non vnã sequi, quæ & aditum, & exitum, id est initium finemque disponunt. Porro & odium nominis hic erit, & persecutio hic erumpit, & traditio hic producit, & interrogatio hic compellit, & carnificina hic defauit, & totum hunc ordinem in terris confessio vel negatio expungit. Igitur si cetera hic, nec confessio alibi: si confessio alibi, nec cetera hîc. Enimuerò non alibi cetera, itaque nec confessio in cœlo. Aut si aliam volunt esse rationem interrogationis & confessionis cœlestis, vtique & ordinem suum illi struere debent, alium longè, & ab ista dispositione diuersum quæ scripturis notatur, & possumus dicere: viderint dum hic ordo terrenæ interrogationis & confessionis ex materia decurrens persecutionis & discordiæ publicæ in nomen saluus sit suæ fidei, ita credendum sit sicut & scribitur, ita intelligendum sit sicuti auditur. Hic omnem ordinem sustineo, ipso Domino non aliam regionem mundi destinante. Quid enim post confessionis & negationis terminum subiungit, ⁸¹ Ne putaueritis venisse me vt pacem mittam in terram, non veni, sed vt macharam, certè in terram; Veni enim diuidere hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & soerum aduersus nurum suam, & inimici homini domestici sui. Sic enim efficitur, vt tradat frater fratrem in mortem, & pater filium, & insurgant filij in parentes, & mori eos faciant. Et qui sustinuerit in finem, hîc saluus erit. Adèò totus hic ordo dominicæ macharæ, non in cœlum missæ, sed in terras, illic constituit etiam confessionem, quæ in finem sustinendo passura est mortem. ⁸² Eadem igitur forma cetera quoque ad martyrij statum pertinere defendimus. ⁸³ Qui pluris, inquit, fecerit etiam animam suam quàm me, non est me dignus, id est qui maluerit viuere me negando, quàm mori confitendo. Qui animam suam inuenerit, perdet illam: qui verò perdidit illam mei causa,

inueniet illam. Proinde enim inuenit ille qui negat lucrificando vitam, sed perdet in gehennam, qui se putat negando lucrificare eam. Perdet autem eam ad praesens qui confitetur occiditur, sed inuenturus eam in vitam aeternam. Ipsi denique praesides quum cohortantur negationi, Serua animam tuam, dicunt, & Noli animam tuam perdere. Quomodo loqueretur Christus, nisi quomodo tractaretur Christianus? Sed quum prohibet medicari responsum ad tribunal, famulos suos instruit, spiritum sanctum responsurum reprobant. ⁸⁴ Et quum in carcere fratrem vult visitari, confessoris imperat curam, & quum Deum vindictam facturum electorum suorum adfirmat, passiones consolatur illorum: etiam in parabola seminis post cespitem arefacti, persecutionum figurat ardorem. Haec si non ita accipiuntur quemadmodum pronuntiantur, sine dubio praeterquam sonant sapient, & aliud in vocibus erit, aliud in sensibus, vt allegoria, vt parabola, vt aenigmata. Quem cumque igitur conceperint ventum argumentationis scorpij isti, quocumque se acumine impigerint, vna iana linea est, ad ipsas res prouocabuntur, an secundum scripturas transigantur. Siquidem tunc aliud significabitur in scripturis, si non id ipsum reperiatur in rebus. Quod enim scriptum est, hoc euenire oportebit. Porro tunc eueniet quod & scriptum, si non aliter eueniet. Ecce autem & odio habemur ab omnibus hominibus nominis causa, quomodo & scriptum est, & tradimur etiam a proximis, quomodo & scriptum est, & perdicimur ad praesentes, & interrogamur, & torquemur, & confitemur, & cruciamur, quomodo & scriptum est. Si Dominus edixit: si aliter edixit haec, cur non aliter eueniunt, quam edixit, id est, quemadmodum edixit. Atquin non aliter eueniunt quam edixit: ergo aliter eueniunt, ita edixit, & sicut edixit, ita eueniunt. Nam nec licuisset aliter euenire, quam edixit, nec ipse aliter edixisset, quam euenire voluisset. Ita non aliud significabunt scripturae istae, quam in rebus recognoscitur. At si nondum aguntur illa quae praedicantur, quomodo haec aguntur quae praedicata non sunt? Non sunt enim haec praedicata quae aguntur, sed sunt quae praedicantur, & non haec quae aguntur. At nunc quia ipsa sunt in rebus, quae & in vocibus, aliter dicta creduntur; quid fieret si aliter acta inuenirentur? ⁸⁵ Sed haec est peruersitas fidei, probata non credere, non probata praesumere. Cui peruersitati illud quoque opponam, vt si haec quae sic aguntur quemadmodum scripta sunt, non erunt ipsa quae praedicantur, illa quae non debeant sic agi quemadmodum scripta sunt, non ipsa horum exempla periclitentur excludi. Siquidem aliud in vocibus, aliud in rebus est, & relinquitur nec praedicata videri quum euenierint, si aliter praedicantur quam praedicata quomodo eueniunt: Ita haeretici quae praedicantur non vt probata sunt credenda, ea quae non praedicata sunt, credunt. ⁸⁶ Quis nunc medullas scripturarum magis nosset, quam ipsa Christi schola, quos & sibi discipulos Dominus adoptauit, omnia vt nosset, quae edocendos, & nobis magistros ordinauit, omnia vtique docturos. Cui potius veritatem vocis suae declarasset; quam cui effigiem gloriae suae reuelauit, Petro, Iacobo, & Iohanne, & postea Paulo; quem paradisi quoque compotem fecit ante martyrium. An illi aliter quam sentiunt, scribunt fallaciae magistri, non veritatis? ⁸⁷ Petrus quidem ad Petros, ⁸⁸ Quanta enim, inquit, gloria, si non vt delinquentes puniamini, sustinetis. Haec enim gratia est, in hoc & vocati estis, quoniam & Christus passus est pro nobis, relinquens vobis exemplum semetipsum, vt adaequamini vestigia ipsius. Et rursus, ⁸⁹ Dilecti, ne expauescatis vitionem quae agitur in vobis in tentationem, quasi nouum accedat vobis: etenim secundum quod communicatis passionibus Christi gaudere, vt dicitur in reuelatione gloriae eius gaudeatis exultantes: si dedecoramini in nomine Christi, beati estis, quoniam gloria & Dei spiritus requiescit in vobis, ⁹⁰ dum nequis vestrum peccator, vt homicida, aut fur, aut maleficus, aut alieni speculator. Si autem vt Christus, ⁹¹ Ioannes vero vt etiam nus, ne erubescat, glorificet autem Dominum in nomine isto. ⁹² Perfecta enim dilectio foras abiicit timorem: quoniam timor poenam habet, & qui timet, non est perfectus in dilectione. Quem timorem intelligi praestat, nisi negationis auctorem? quam dilectionem perfectam adfirmat, nisi fugatricem timoris & matricem confessionis? quam poenam timore puniat, nisi quam negator relaturus est cum corpore & anima occidendus in gehennam? Quod si pro fratribus, quanto magis pro Domino moriendum docet, satis ⁹³ de Apocalypsi quoque sua instructus haec suadere: mandauerat etenim spiritus ⁹³ ad angelum Ecclesiae Smyrnaeorum: Ecce dicit

TERTULLIA
Cum Annotationibus
PAMELII,
A. V.
16.

A bolus ex numero tuo coniciet in carcerem, vt tentemini diebus decem. Esto fidelis ad mortem vsque, & dabo tibi vitæ coronam. Item ad Pergamenorum de Antipa fidelissimo martyre interfecto in habitatione satanæ. Item ad Philadelphenorum, quod à tentatione vltima liberaretur qui Domini nomen non negarat. ⁹⁴ Exinde victori cuique promittit nunc arborem vitæ, & mortis veniam secundæ: nunc latens manna cum calculo candido, & nomine ignoto: nunc ferrea virgæ potestaté, & stellæ matutinæ claritatem. nunc albam vestiri, nec deleri de libro vitæ, & columnam fieri in Dei templo in nomine Dei & Domini, & Hierusalem cœlestis inscriptam: nunc residere cum Domino in throno eius, quod aliquando Zebedæi filiis negabatur. Quinam isti? tam victores, nisi propriè martyres: Illorum etenim victoria, quorum & pugna: cori verò pugna, quorum & sanguis. ⁹⁵ Sed & interim sub altari martyrum animæ placidæ, quiescunt, & fiducia vltionis candidam claritatis vsurpant, donec & alij consortium illarum gloriæ implent. Nam & rursus innumera multitudo albat & palmis victoriæ insignis reuelantur, scilicet de Antichristo triumphales, sicut vnus ex presbyteris: Hi sunt, ait, qui veniunt ex illa pressura magna, & lauerunt vestimenta sua, & candidauerunt ipsum in sanguine agni: Vestitus enim animæ caro. ⁹⁶ Sordes quidem baptisate abluuntur, macula verò martyrio candidantur. ⁹⁷ Quia & Esaias ex rufo & coccino niuem & lanceum repromittit. ⁹⁸ Magna etiam Babylon quum describitur ebria sanctorum cruore, sine dubio ebrietas eius martyriorum poculis ministratur, quorum formido quid ratur sit æquè ostenditur. Inter omnes enim reprobos, immò ante omnes timidus autem, inquit, dehinc ceteris, particula in stagno ignis & sulphuris. Sic timor eius in epistola eius quem dilectio foras abiicit, habet pœnam. [⁹⁹ Paulus verò Apostolus de persecutore, qui primus Ecclesiæ sanguinem fudit, postea gladium stylo mutans, & conuertens machæram in aratrum, lupus rapax Benjamin, dehinc adferens ipse etiam escam secundum Iacob, qualiter martyria iam & sibi optabilia commendat, quum de Thessalonicensibus gaudens, Vti, inquit, gloriemur in vobis in Ecclesiis Dei pro tolerantia vestra & fide, in omnibus persecutionibus & pressuris, ¹⁰⁰ quibus sustinetis ostentamen iusti iudicij Dei, vt digni habeamini regno eius, pro quo & patimini. Sicut & ad Romanos, ¹⁰¹ Non solum autem, verum etiam exultantes in pressuris, certè quod pressura tolerantiam perficit, tolerantia verò probationem, probatio autem spem, spes verò non confundit. Et rursus, ¹⁰² Quod si filij & hæredes, hæredes quidè Dei, cohæredes verò Christi. Siquidem compatimur, vti & cum illo glorificemur. Reputo enim passionem huius temporis non esse dignas ad gloriam quæ in nos habeat reuelari. Et ideò postmodum, Quis, inquit, separabit nos à dilectione Christi? pressura, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an machæra, secundum quod scriptum est, Tui causa mortificamur tota die, deputati sumus vt pecora iugulationis: sed in omnibus istis superuincimus pro eo qui nos dilexit. ¹⁰³ Persuasum enim habemus, quod neque mors, neque vita, neque virtus, neque sublimitas, neque profunditas, neque alia condicio poterit nos à dilectione Dei separare, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. ¹⁰⁴ Sed & Corinthiis passiones suas enumerans, patiendum vtique præfinit: In laboribus abundantius, in carceribus plurimum, in mortibus sæpius, à Iudæis quinquies quadragenas citra vnam accepi, ter virgis cæsus, semel lapidatus, & reliqua. Quæ si magis incommoda quam martyria videbuntur, tamen rursus propter quod, inquit, boni duco in infirmitatibus, in iniuriis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. ¹⁰⁵ Etiã in superioribus. Qui in omnibus tribulemur, sed nõ coangustemur: & indigeamus, sed nõ perindigeamus: quonia persecutionibus agitemur, sed nõ derelinquamur: qui deficiamus, sed nõ percamus: semper mortificationem Christi Iesu in corpore nostro circumferentes. Sed etiam, inquit, exterior homo noster viriatur, caro scilicet, vt persecutionum: sed interior renouatur die & die, anima scilicet spe promissionum. Nam quod ad præsens temporale & leue pressuræ nostræ per supergressum in super per æternum pondus gloriæ perficit nobis, non inuentibus quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia, de incommodis dicens: quæ verò non videntur, vtique æterna, de præmiis spondens. ¹⁰⁶ Philip pensibus verò de vinculis scribens, vtique beatos adfirmavit, quibus donatum esset non tantum credere in Christum, sed etiam pati pro ipso: Eundem, inquit, ago nem habentes quem in me vidistis, & nunc auditis. Nam & si libor super sacrificium gaudeo, & congaudeo omnibus vobis, perinde & vos gaudeo & congaudeo mihi. Vides quam martyrij desinat felicitatem, cui de gaudio mutuo acquirit solennitatem,

- vt proximus denique voti sui factus est, qualiter de prospectu eius exultat, dicens Timotheo: ¹⁰⁷ Ego enim in labor, & tempus deuersionis insisit. agonem bonum decertauit, & tempus deuersionis insisit. coronam quam mihi Dominus illa die reddet, scilicet passionis. Satis & ipse supra allocutus, Fidelis sermo. Si enim commortui sumus Christo, & conuiuemus: si sufferimus, & conregnabimus: si negauerimus, & ille nos negabit: si non credimus, ille fidelis est, neque se non potest. ¹⁰⁸ Ne ergo confundamur martyrium Domini nostri, neque me vincam, quia praedixerat: Non enim dedit nobis Deus spiritum timiditatis, sed virtutis & dilectionis & sanae mentis. Virtute enim patimur ex dilectione in Deum, & sana mente, quum ob innocentiam patimur. ¹⁰⁹ Sed & tibi tolerantiam praecipit, quibus magis eam quam passionibus prospicit, sicuti ab idololatria diuellit, quod ei magis quam martyria praeuellit. ¹¹⁰ Planè monet Romanos ¹¹¹ omnibus potestatibus subiici, quia non sit potestas nisi à Deo, quia non sine causa gladium gesserit, & quia ministra sit Dei, sed & vltrix, inquit, in ira ei qui malum fecerit. Nam & praemisera: Principes enim non sunt timori bono operi, sed malo. Vis autem non timere potestatem, fac bonum, & laudem ab ea referes. Dei ergo ministra est tibi in bonum. Si verò malum facias, time. Ita non in occasione frustrandi martyrij iubet te subiici potestatibus, sed in prouocatione bene viuendi, etiam sub illarum respectu, quasi adhaereticum iustitiae, quasi ministrarum diuini iudicij hic gratiam de nocentibus praedicanis.
- Matth. 22.* Dehinc & exequitur quomodo velit te subiici potestatibus, reddere iubens tui tributum, cui vestigal, vestigal; id est, quae sunt Caesaris, Caesari, & quae Dei, Deo. ¹¹² Solus autem Dei homo condixerat, scilicet Petrus, Regem quidem honorandum, vt tamen tunc Rex honoretur, quum suis rebus insisit, quum à diuinis honoribus longè est: quum & pater & mater diligenter cum Deo non comparabuntur. Ceterum super Deum dicitur: ¹¹³ Num ergo & Apostolorum litterae nobiles, & nos vixere nec animam licebit. ¹¹⁴ Quae tamen passos Apostolorum quae simplices animae, & solummodo columbae libenter erantes, credo viuendae cupiditate. Ita verò sit vt recedant à litteris suis sensus. ¹¹⁵ Quae tamen passos Apostolorum manifesta doctrina est, hanc intellego solum Acta decurrens, nihil quæro: caeceres illic, & vincula, & flagella, & saxa, & gladij, & impetus Iudaeorum, & ceteris. ¹¹⁶ Nomen, & Tribunalum elogium, & Regum auditoria, & Proconsulum tribunalia, & Caesari nomen interpretem non habent; quod Petrus creditur, quod Stephanus opprimitur, quod Iacobus immolatur; quod Paulus distrahitur, ipsorum sanguine scripta sunt. ¹¹⁷ Si fidem commentari voluerit haereticus, instrumenta Imperij loquentur, vt lapides Hierosolymam. ¹¹⁸ Vitas Caesarum legimus; Orientem fidem Romae primus Nero crucem. ¹¹⁹ Tunc Petrus ab altero cingitur, quum cruci adstringitur. Tunc Paulus ciuitatis liberamane consequitur natiuitate, quum illic martyrij renascitur generositate. Hæc videntur que iam legero, pati disco, nec mea interest quos sequar martyrij magistros, sensulue an estus Apostolorum, nisi quod & sensus in exitibus recognosco. Nihil enim passi fuissent quod non prius patiendum esse sensissent. ¹²⁰ Quum vincula Paulo Agabus gessit, quae que prophetaisset, discipuli flentes & orantes ne se Hierosolyma committeret, frustra rauerunt. Ille enim quod semper docuerat, animatus: Quid flētis inquit, & contristauerunt. At ego non modò vincula Hierosolymis pati optauerim, verum etiam mortem pro nomine Domini mei Iesu Christi. Atque ita cesserunt, dicendo: Fiat voluntas Domini, sed dilectionis retinere tentauerunt, vt Apostolum desiderantes, non vt martyrium dissuadentes. ¹²¹ Quod si iam tunc Prodicus aut Valentinus adfiteret, suggerens: non in terris esse confitendum apud homines, ¹²² quod nec Deus humanum sanguinem sitis, nec Christus vicem passionis, quasi & ipse de ea salutem consecuturus exsolcat: statim differet à seruo Dei, quod audierat diabolus à Domino: Recede Satanas, scādulum militis bibit, quatenus multò post venena ista suffudit, nulli infirmorum facile noitura, si quis hanc nostram ex fide praebiberit, vel etiam superbiberit potionem.

TERTULLIA
Cum Annotationibus
PAMELII
A. V.
36.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN
SCORPIACVM ADVERSVS GNOSTICOS.

1. ADVERSVS GNOSTICOS.] De Gnosticis unde dicitur, nempe ac si dicas scientes, & rerum disciplinarumque variarum cognitores, supra ex B. Epiphano adu. Valentianos her. 31. adnotatum est, lib. de Prescriptiombus aduer. heret. c. 4. nu. 258. & vero usurpatum fuisse in genere de omnibus hereticis, ex eodem Epiphano patet; quamquam enim proprio nomine contra Gnosticos agit her. 26. Nicolaus discipulus, sicuti & Philaster, tamen id ipsum etiam tribuit Basilidiano, Carpocratiano & Valentiano; in hoc haud dubie secutus Ireneum lib. 5. adu. hereses. Perim de peculiaribus quibusdam Gnosticis se loqui Tertullianus non uno in loco indicat, l. aduers. Valentim. sic finit: Atque ita insolescentes doctrinae Valentianorum, in sylvas iam excreuerunt Gnosticorum; supra lib. de Anima, cap. 18. Relucet ne (inquit) iam haereticum semina Gnosticorum & Valentianorum; denique huius lib. ca. 1. tunc Gnostici erumpunt, tunc Valentiani proferunt, tunc omnes martyriorum refragatores ebulliunt. Agit itaque imprimis contra Menandrianos, apud quos (sicut supra Auctor lib. de Anima, cap. 50.) nec pro Deo ipso mori lex est, deinde contra Basilidem eius discipulum, qui teste Auctore lib. de Prescript. aduers. heret. cap. 46. martyria negabat esse facienda, in quo illi consentiunt B. Epiph. & Theodoretus. Aduersus etiam Caianos, siue Caios, contra quam heresim (de qua latius supra lib. de Prescript. adu. her. cap. 33. num. 196. & lib. de Baptismo cap. 1. num. 7.) hunc locum conscriptum esse testatur B. Hieronymus, verbis ad calcem Argumenti citatu lib. contra Vigilantium; pro quo faciunt etiam verba Auctoris huius lib. cap. 1. si non & ipsa percussit diffidentia signandi statim & adiurandi, & vnguenti bestiae calcem; quippe quibus videtur indicare, negasse etiam istos Gnosticos baptismi illas ceremonias. Et vero quum Caius Cayn pro Deo habuerint sicut Auctor testatur l. de Prescript. adu. her. cap. 47. her. 7. num. 308. non mirum est, si pro Christo neque baptismum neque Martyria admittebant. Item & contra Valentianos, qui nominatim se Gnosticos nuncuparunt, vtpote qui (sicut supra habetur lib. aduers. Valent. cap. 30. Martyrij necessitatem eludetes, qua voluit interpretatione, sicuti infra docetur ca. toto 10.) confessionem nominis Christi constitutam putabant, non intra huius terrae ambitum, nec per hunc vitam commearum, sed in caelis apud veras (scilicet) potestates. Atque adeo etiam aduersus Prodicum, de quo sic in fine huius operis: Quod si iam tunc Prodicus aut Valentinus adfisteret, suggerens, non in terris esse confitendum apud homines, quod nec Deus humanum sanguinem stiat, nec Christus vicem Passionis, quasi & ipse de ea salutem consecutus exposcat; statim audisset à seruo Dei, quod audierat diabolus à Domino: Recede Satanas, scandalum mihi est, & c. ubi de eodem latius n. 119. Demique & proprie contra Scorpionum hereticum, ad cuius nominis aduersionem videtur Auctor & titulum SCORPIACI huius libro dedisse, & descriptionem Scorpj tam late cap. 1. prosequutus, de quo in haec verba B. Opt. Milevit. lib. 4. adu. Parmen. Talis sermo est & Scorpiani heretici, (sic enim ibi lego cum Dn. La-

tinis, qui etiam istud adnotat ad Tertullian. sui marginem, ex Tiliiano codice, pro: corpiani) qui negabat debere esse martyria; sed venena sua sibi seruet, ne eorum relatio audierum intellectus simplices vel leuiter vexet.

2. SCORPIACVM.] Hoc nomen libro suo iudicasse iam diximus, praecipue ob Scorpionum hereticum, aduersus quem peculiariter hunc librum scripsisse videtur. Aliam, quam illius causam explicatam habes à B. Hieron. Ab. adu. Vigilant. quod ea heresis contra quam agit, scorpj in morem (verbis vtitur ipse Tertullianus ex cap. 1.) arcuato vulnere in Ecclesiae corpus venena diffunderet. Itaque (inquit sub finem eiusdem c. Auctor) tempus admonuit aduersus nostrates bestiolas nostrate SCORPIACVM stylo temperare; Qui legeris, biberis. Nec amarum, potio; si eloquia Domini dulcia super mella & fauos, inde pigmenta sunt. Vbi manifestè indicat SCORPIACVM se accipere pro potione aduersus scorpj. Atque etiam peculiare causam cur Gnostici scorpj admiscetur, ratione reddit B. Epiph. her. 26. quod ex Nicola heretico, velut ex sacculo serpentis aut aspidis onus, scorpj sint geniti. Deinde & aliam, her. 31. contra Valentim. Quod sicut scorpj alter alteri implexus catenam nectentes decem aut plures, de saculo siue domo serpsos demittunt, & sic cum dolo perniciem hominibus inducunt; sic & Valentinus & qui ab ipso originem duxerunt, Gnostici appellati, occasione ab ipso acceptis, alter ab altero doctus, post preceptorem erroris additionem fecit, & aliam heresim induxit ex priori dependentem, & sic per successionem in hereses diuersas ipsi appellati Gnostici, diuisi sunt; & Valentim tamen & antecessoribus eius occasionibus acceptis.

3 DE BONO MARTYRI.] Hoc titulo libri argumentum adiecit ex ipso Tertulliano infra cap. 2. Sed nondum (inquit) DE BONO MARTYRII, nisi debito primùm; nec ante de utilitate eius, quae de necessitate discendum, Neque eo magis, quod ad institutum veniens cap. 5. late deducat bonum esse martyrium. Alioqui placisset alter titulum B. Cyr. librorum, in quibus Auctore imitatur: DE EXHORTATIONE MARTYRII, siue DE LAUDE MARTYRII; sed illi tituli magis correspondet libro Tertulliani AD MARTYRAS supra To. 2. Atque illum titulum confirmat, quod iam num. 1. citauimus de Martyriorum refragatoribus, contra quos etiam paucis agit dicto Tom. 2. lib. de Coron. milit. cap. 11. & supra lib. de Anima, cap. 50.

CAP. I.

4. Magnum de modico malum scorpionum terra suppurat, & c.] Caput hoc inscripsimus: De libri huius titulo & argumento. Atque scorpj descriptionem ad verbum ferè desumpsit ex Plinio. Imprimis enim tradit ille lib. 10. cap. 72. Scorpiones terra vniuersi ubi illud Auctoris: scorpionum terra suppurat. Deinde lib. 11. cap. 25. haec sunt verba inter cetera: Nulloque momento meditari cessat, nequando deserat occasionem; quod pergit: tot venena, quot ingenia. Semper cauda in ritu est, pro quo Auctor: & tamen vnus omnium violentiae gestus de cauda nocere, & c. latius

caudam describens; spiculum & fistula patula tenuitate in vulvis (sic enim lego cum Gagnao, pro: id.) virus effundentem; quod ipsum habet etiam Plinius eiusdem lib. cap. 37. Perit & obliquus ista & inflexo; quod Auctor dixit & B. Hieron. arcuato impetu; venenum omnibus medio die quum incandescere solis ardoribus. Hinc illud Auctoris: familiare periculi tempus ætus (sic enim legendum, tum ex prædictis verbis patet, pro: ætas) tum ex illis infra: & certo tempore subornantur, nec alio quam ardoris, ac rursus illis: in præsentia-
 am est medius ardor. Constat (inquit Plinius) & se-
 prena cauda internelia sequora esse; quod facit ad intel-
 lectum illius: proinde (ita enim legere malo cum Gagnao,
 vocem Tertullianicam, quam: perinde v[er]p[er] [scorpij] se-
 ries illa nodorum venenata. Hoc (inquit) idem ma-
 lum, Africa voluere etiam, Auctori faciunt. Hinc Au-
 ctor sic castigandus videtur: Auctro in Africa sæuitia
 velificat; quamquam noluerim quid immutare, quod
 conscribit etiam sensus vulgatae Editionis: Auctro & Afri-
 co. Quidam (pergit ille) & ab ipsi factum deuorari arbi-
 trantur, vnum modo relinqui solertissimum, qui se ma-
 tris clunibus imponendo, tunc & à cauda & à mortis
 loco fiat, hunc esse reliquorum vltorem, qui postremo geni-
 tores superne conficiat. Quod au pericinas illud: quæ cau-
 da erit, quodcumque de posthomo corporis propa-
 gatur, & verberat, diligenti Lectori perpendendum
 relinquo. & qui phrasin vocelque hic citata satis super-
 que arguunt, contra quorundam iudicium, non satis ex-
 actum, esse hunc librum Tertulliani germanum ferunt.
 Similiter verò infra cap. 4. dixit Auctor: & ingeminat
 scorpium plagam, & cap. 7. Incutiat adhuc scorpi-
 us, & cap. 11. Quemcumque igitur conceperint
 ventum argumentationis scorpium isti, quocumque
 se acumine impegerint.

5. quot & colores N. anders scribit & pingit, &c.] Citat quidem Nicanderum hoc ipso libro Plinius, quem scribit Athenæus fuisse Colophonium siue Græcicum Grammaticum, Poëtam, Medicum, & Auctor etiam pictorem fuisse insinuat. Verum istud Plinius Apollodoro, qui de venenatis bestiis scripsit, adtribuit; quem dicit in nouem genera scorpionis distribuere, per colores maxime superuacuos. Quod pertinere videtur quod præmittit Auctor: tot pernicies, & tot & species; tot dolores, quot & colores.

6. Vnde & bellicam machinam, &c.] Huc pertinet quod inter inuēta bellicarum machinarum Plin. lib. 7. num. 56. scribat: in tormentis scorpionem Creæta inuenisse.

7. in remediis naturalia plurimum, &c.] Apud Plinium naturalia remedia 62. contra scorpionis iētus, inuenire est, tum dicti l. 11. cap. 25. tum lib. 20. & sequenti; præter quæ & magis aliquid hic adfert, & ferrum, & poculum, quibus medicina occurrit.

8. signandi statim & adiutadi, & vnguendi bestia calcem, &c.] Hæc haud dubie pertinent ad ceremonias baptismi, de quibus latè supra lib. de Baptismo num. 1. et deinceps. Ad iudicium etiam tum ad potestatem calcandi super colubros & scorpium, Luc. 10. de qua supra latius lib. 4. adu. Marc. c. 24. tum ad viperæ morsum, quem spreuit Apostolus, Act. 28. tum ad figuram rubi, Exod. 17. Atqui sunt & hic verba Tertullianica; dedicauit, & subornantur. Siue verò legas: callentes & ipsi offendere, siue: calentes, non refert; quia ad hanc lectionem pertinet quod supra ex Plinio adduximus ut continua meditatione, ut nocere queant. Atqui ut

clarior sit sensus, omissa & particula, legimus in ventum si placuerit, Christianos, De Præterbali autem formula: caudam trahentes, vide nostra Prolegomena.

9. Hæcine pati homines innocentes, &c.] Hæc argumenta sunt Gnosticorum aduersus Martyria, quibus postea singularim serè respondet, usq; ad illud: Hæc & si qua alia. Si autem etiam hic Tertullianica. Inter quæ obscurum est illud, & quantum apparet, corruptum: ut p[er]mes (siue ut puta, ex coiectura) fratrem aut de melioribus ethnicum; neque enim ethnici, quantumuis meliores, aut innocentes, aut martyria pati rectè dicuntur. Atqui sunt & hic Tertullianica: lecta, in bonam partem; Dehinc adigunt; prima fixura; exinde iam cædunt.

10. ibidem scorpium pro solea anathema inlido, &c.] Facit hic locus pro anathemate, quod inlido s[er]u- let hereticis, scorpium similibus, vni supra dictum est, nu. 2. atque aded pro Excommunicatione Ecclesiastica, de qua latè supra T. 1. Apolog. Videtur autem: Ceterum, mor accipit pro: Etenim; redit enim causam cur ab Ecclesia absint, & eici debent heretici, quod alioqui si admittantur hæreses plagam faciant, id est plene infirmitas, intinet virus (en rursus vocè Tertullianicam) & pro- peret in viscera, &c. ne prolixiores in repetendo sumus. Hoc vnum hic addam, quod protus legendum sit: carne spiritus exolefcit; neque enim vsquam apud aliquem veterum vsurpatur caro spiritus, eo quod Christus teste, Luc. 24. spiritus carnem & ossa non habet. Sicut vero etiam voces Tertullianicæ: gelalcit, exolefcit, & nau- sea nominis (nempe Christiani) inacrescit.

11. ipsa canicula persecutionis ab isto scilicet cynocephalo, &c.] Eleganter ardori caniculæ, quem mense Iulio & Augusto experiri solemus, vehementiam persecutionis comparat, cynocephalum vocans, aut Severum Imperatorem, aut potius Proconsulem Africa, qui Christianos quasi venatu quodam persequebatur, non aliter atque cynocephali, homines iuxta Plinium lib. 7. cap. 2. canibus capitis, qui unguibus armati, venatu & aucupio se totos dabant.

12. Alios ignis, alios gladius, &c.] De variis tormentorum generibus vide supra lib. ad Martyras, non solum de igne, gladio, fustibus, sed & vngulis, ac degustato martyrio, in carcere elurie. De Africanis autem addit Ecclesiasticus: nos ipsius lepores, destinata venatio, de lōgino obidemur; ut potè in qua exiguus fuerit persecutio viuente Senoro, fortassis quod Africanus esset de quo latius in vita Auctoris.

13. aduersus nostrates bestiolas nostrate Socopia cvm stylo temperate, &c.] Haud dubie intelligit Gnosticos, qui iam in Africam irrumperere ceperat, adinstar Scorpionum, qui (vni supra dictum est num. 4.) maxime Africanam infestabant, illis aded Africanis styli respondens. Verum etiam de hoc in vita Auctoris, hic sufficiat adnotasse, quod huius libri titulum indicat, & pulchrè tum præcedentia, tum hanc periodum emendat ex Britannico codice Gelenius.

CAP. II.

14. Sed nondum DE BONO MARTYRI, &c.] Capiti huius titulum adimus: De idololatria vitanda, vsque aded vt loca exterminati, & idololatrias interfici iusserit. In quo Auctorem imitatur S. Cyprianus, ad legatos penè isdem scripturus lib. de Exhort. Mart. cap. 1. Hoc titulo: Quod idola Diu non sint; cap. 2. Quod Deus solus colendus sit, & cap. 3. & 5. Quod idololatria indignetur Deus, vt præcepit eis etiam in scriptis.

TERTULLIA
 Con. Annotationib[us]
 PAMELII
 A. V.
 36.

terfici, qui sacrificare & seruire idolis sua seruit. Quo capite post scripturas Deuter. 31. sic concludit: Quod si ante aduentum Christi circa Deum colendum & idola spernenda, hæc præcepta seruata sunt; quanto magis post aduentum Christi seruanda sunt?

15. Ad officium hæreticos compelli, non inlicite dignum est. Duritia vincenda est, non suadenda, &c.] Quam istud faciat contra libertatem hærescom, supra adnotauimus Tom. 1. lib. ad Scapulam, cap. 2. num. 77. remittentes libidem Lectorem ad Adnotationes nostras in B. Cyprian. Epist. 52. ad Antonianum, num. 78. & ad lib. de Exhort. Mart. cap. 5. num. 27. si quis plura desideret, spero propediem proditura Relationem nostram ad Ordines Belgij, de diuersis Religionibus non admittendis, vel in vno aliquo, vnius Regni, Monarchia, Prouincia, Ditionis, Reipubl. Ciuitatis, aut oppidi loco; quo Lectorem remittimus; vnde quædam per cap. xxx. & eo amplius, quicquid ad hanc materiam pertinet, latè tractauerimus, tum ex scripturis & Patribus, tum ex Imperatorum edictis, tum denique ex Ecclesiæ, Imperiorum, Regnorumque historiis.

16. Sustineant Euangelia paulisper, &c.] Distulit Euangeliorum testimonia Auctor de Martyris vsque ad cap. 9. quorum radicem aptè Legem vocat.

17. Ego sum (inquit) Dominus Deus tuus, &c.] Sic supplemus hunc locum ex ipsi Moysè, Exod. 20. iuxta aditionem LXX. & alias omnes, maxime quum & alibi sic legat Auctor; & Non erunt tibi Dei alij præter me (quod cum alijs sic legat B. Cyprian. dist. lib. cap. 2.) Ego enim sum Dominus Deus tuus. Item in scriptura sequenti etiam Exod. 20. Non facietis vobis Deos aureos & argenteos, etiam ex coniectura Latinij, pro: Non facietis inibi, &c. quia illud cum LXX. & Hebræis legit B. Cyprian. lib. 3. Testim. cap. 59. Illud verò: Non facietis vobis secundum hæc, retinendum dixerimus, quod nimia sit cum LXX. differentia, qui legunt: Non facietis vobis altare.

18. Audi Israël, &c.] De hoc testimonio Deuter. 6. sic verba transponimus, sicuti alibi ab Auctore, & ab omnibus citantur: & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis; deinde legimus: quia Deus æmulator, omisso: & superfluo. Vbi vox est Tertullianica: deiecerabis. Denique in verbis Deuter. 11. legimus; iuxta quod alibi Auctor & editiones omnes: benedictionem & maledictionem, ac: Benedictionem (inquit) singulari numero, pro eo quod erat plurali; supplemusque maledictionem, si erraueritis de via, ac legimus tum hinc, tum paulo post quinque: Deis, pro Dijs, & sub finem capituli ex Psalm. Dei nationum, pro: Dijs. Vbi abeuntes paraphrasticè vertit, quod Græcè est ποσὺν ἑτέρας. In verbis denique Deuter. 12. ter correximus: earum, pro: eorum, quia præcedit nationes; & proinde etiam: vocibus transpositis: & sculptilia Deorum ipsarum; emittentes etiam: vt legimus dumtaxat: & ego ira faciam. Atqui Statuicula, pro statujs, vox est Tertullianica, sicuti multo post ex Leuitic. cap. 26. nec sculptile nec statuicula, vt distinguat sculptiles statuas à fusilibus, quarum etiam ex Deuter. meminit.

19. Sed & si ipse Prophetes (inquit) exsurrexerit in te, &c.] Hæc verba Moysè Deuter. 13. transcripsit penè ad verbum B. Cyprian. partim epist. 40. partim lib. de Mortal. lib. de Exhort. Mart. cap. 9. & lib. 3. Testim. ad Quirin. cap. 15. Ex quibus locis posterioribus & aditionibus omnibus castigauimus: exsurrexerit, pro: exurrexit, ac: & euenierit, pro: ueniet; item supplemus: vt

sciat si ex toto corde, &c. Mallem etiam legere cum omnibus diligatis Deum, Græcè ἀγαπάτε, pro timeatis; sed quia nulla est dictionum similitudo, nihil immutauimus. Atqui etiam nouam periodum auspicamur: Post Deum, eo quod alter sit versus.

20. Sed & alio capitulo, &c.] Quod semel adnotasse sufficiat, vel hinc patet longe aliam fuisse capitulum distinctionem in Bibliorum aditionibus, atate Tertulliani, atque nunc, quum istud eodem capite hodie reperitur; neque id nouum videbitur, qui Commentarios veterum Patrum, & maxime Arabani Mauri in scripturas penè vniuersas, qui apud me MS. statim insperant. Nata est verò haud dubie varia distinctio, eo quod in capita initio distincte scriptura non fuerint, sed in libros dumtaxat.

21. Autem rogauerit te frater tuus, &c.] Istud etiam cum eo quod ex eodem capite sequitur, ad verbum penè citat B. Cyprian. lib. de Exhort. Mart. cap. 5. vbi ubique vertit: rogauerit, quod Græcè est ἠρώτησεν, & alij vertunt: hortatus fuerit. Ex illis autem castigauimus: Non parceret oculis tuus super eum, pro: parceret, quod habebat Lugdunensis editio; item: & manus omnis populi, pro: manus populi tui; quia cum illo consentiunt alie editiones. Deinde & ex Græco: ὄκλεισθεις ἢ δὲ μὴ σκεπάζεις αὐτόν. Nec miseraberis nec calabis eum, pro eo quod corruptiss. legabatur: Nec desiderabis nec saluabis eum, maxime quum consentiant etiam Hebræica & Chaldaica editio, & B. Cyprian. legat: nec calabis eum. Atqui in sequenti ex eodem cap. scriptura, quam non ad verbum, sed sensu tenui citat: deuotamenta, &: deuotamento, vertit quod Græcè est ἐράδευμα. Porro ex ipso Moysè suppleuimus illud Deuter. 27. alpernamentum Domino, vbi etiam habes vocem Tertullianicam.

22. Non sequemini (inquit) idola, &c.] Hoc inuenire est Leuit. 19. at illud: Filij Israël famuli pueri mei (Græcè υἱοὶ ἰσραὴλ οἱ κτήτορες τοῦ σώματος ὑμῶν) Hi sunt quoque eduxi de terra Ægypti, Leuit. 25. Illud denique, quod olim à præcedentibus non distinguebatur: Ego Dominus, &c. Leuit. 26. hodie reperitur, vbi supplemus necessario: nec sculptile nec statuicula. Retinuit autem vocem Græcam σποπῶν, dum lapidem scopum vertit, significantius multo quam Interpres Latinus LXX. lapidem in signem.

23. Dei nationum argentum & aurum, &c.] Paraphrasticè Dei transulit pro eo quod Græcè est: ἐδάλα, pro quo aptius supra Tom. 2. lib. de Corona milit. cap. 10. Idola; quomodo etiam B. Cyprianus lib. de Exhort. Mart. cap. 1. & lib. 3. Testim. ad Quirin. cap. 59. sed magis citans verba Psalm. 134. quum Auctor citet Psalm. 113. quamquam verborum ordine immutato, videtur ab hominis fabricam, in qua supremo loco sunt oculi, aures, nares, & deinde os, ac inferius manus ac pedes. Et verò tum Auctor etiam supra dicto loco, tum B. Cyprianus vtrouque legunt in presenti, que alij plerique in futuro, habent, vident, audiunt odorantur, loquuntur, contrectant, & ingrediuntur. E quibus locis etiam supplemus: qui faciant es.

CAP. III.

24. Nec putem disceptandum, &c.] Caput hoc inscriptissimus: De Idololatria à Deo vindicata in populum Israël. Atqui factum hoc caput ad institutum libri nostri supracitati, num. 15. aduersus Religionum plurimum libertatem. Immutatur autem etiam hic Auctorem B. Cyprian. dicti libri de Exhort. Mart. cap. 4. eandem historiam citans Exod. 32. vbi simili titulo vertit: Non facile

Deum ignoscere idololatriam. Atqui est hoc Tertullianicum: expectabit retrahari.

25. Aberat apud Deum in monte Moyses, &c. Hanc historiam Exod. 32. quum alibi frequenter, tum Tom. 2. lib. de Patient. cap. 5. iisdem penè verbis Auctor profectus est. Hoc hic dumtaxat adnotandum; illud: quos potius ipse perdidit, accipi debere, pro: perdere debuerit, præter illas voces Tertullianicas: luggillans, &: dedicauerunt.

26. Bouis etiam cuiusdam cōsecraticem, &c.] De Osiridis siue Serapidis simulacro. Ægyptiorum in formam bouis, alicubi supra late diximus. Hinc illud Tibulli: Ostrim,

Barbara Memphitem plangere docta bouem.

27. In Arithmis, &c.] Hanc quoque appellationem Tertullianicam, ut Arithmos vocet librum Numerorum, vide supra lib. 4. adu. Marc. cap. 23. & 28. Historiam ipsam Numer. 25. paucis etiam repetit infra Tom. 5. lib. de Pudicit. ubi sequitur Moyses, quum scribit xxiii. milium populi fornicatis in filias Madia (sive potius Moab, sicut hic refertur) vna plaga ruisse. Hic vero Apostolum 1. Cor. 10. apud quem legitur: Neque fornicemini, sicut quidam ex ipsi; & ceciderunt una die viginti tria milia. Atqui vocem Græcam ἐπέθεον vertit: initiati, sicut etiam Interpres Latinus LXX. Psal. 105. Et initiati sunt Beelphegor, pro eo quod sacrificare vertit.

28. Defuncto Iesu Naue, &c.] Istud transcripsit etiam B. Cypri. in l. 1. Test. adu. Iud. c. 1. hoc titulo: Iudæos grauitè in offensam Dei deliquisse, quod Deum dereliquerint, & idola secuti sint. Meminit etiam eiusdè supra Auctor T. 1. l. adu. Iud. c. 1. Vbi quis solū Bahalæ mancipallè legantur, hic citat potius illud, quod secundo loco reperitur Iud. 2. & seruièrnt idolis Baalim & Astartis, Græcè τοῖς ἰδωλῶν, de qua Syria Dea, vide supra Adnotat. nostras Tom. 1. Geolog. cap. 24. num. 379. Sine autem legas cum Gagno: venum dabantur, siue cum aliis: venum dabantur, perinde est.

29. Post quæ instituit super illos Deus Critas, quos censores intelligimus, &c.] Similiter autem mox: ut quis Critarum obierat, &: per omnes penè Annales Critarum. Porro retinuit hanc quoque Græcam inscriptionem: κρίται, libri Iudicium, sicut nos eum appellamus, & B. Cyprian. pro quo maluit Auctor vertere: censores, vocem Iureconsultorum, Romanis magis usitatam, quæ phrasi etiam supra lib. 2. aduers. Marc. cap. 2. censores diuinitatis dixit. Et rectè Auctor id nominis Cenforum Iudicibus populi Israël adtribuit; esse enim initio, iuxta Cicer. lib. 3. de Legibus, officium eorum dumtaxat fuerit, populi auitates, ioboles, familias pecuniâ que censere, unde & nomen id accepisse testatur Linius 1. Dec. lib. 4. Nam mortem præfectos fuisse testatur idem Cicero pro Cluentio. Atqui omnino legimus: Post quæ instituit, &c. pro: Postquam, & iuxta editiones paulopost: & adorando eos, pro: orando. Verum sunt etiam hic Tertullianica: compressati sunt; &: obaudire, bus; ac, non aduertam, pro eo quod Græcè ἐπαθῆναι, pro quo Latinus LXX. Interpret: non addam.

30. Atque ita per omnes penè Annales Critarum, &c.] Sic librum Iudicium appellat, ubi adludit ad cap. 3. 4. 6. & maxime 10. ac 13. ubi de iugo Allophy-lorum (quos vertit Auctor ubique pro Philistæis) fit mentio, item ad Regum libros quatuor, maxime 1. Reg. 12. 3. Reg. 14. ac 20. & 4. Reg. 13. 17. 18. 23. 24. & 25.

CAP. IIII.

31. Hanc igitur si à primordio, &c.] Capiti huic

inscriptionem dedimus: Quod hæc præcepta martyriis patrocinentur, prohibendo idololatriam. Quo adeo respondetur ad illud Gnosticorum argumentum supra, cap. 1. Certè peccatoris penitentiam maule Deum quam mortem; & quomodo peccatorum non desiderat mortem? Atqui supplemus verum ex Gagno paulopost: & compungimur, & ingeminat.

32. Nos autem DE DEO albi dimicantes, &c.] Hæc pertinet ad lib. 1. adu. Marc. supra; quod vero sequitur: & DE RELIQUO CORPORE HÆRETICÆ CVIVSQVE DOCTRINÆ, ad secundam partem lib. de Præscript. adu. hæres. Quare & hunc librum, iuxta quod Præfatiuncula nostra in Tomum tertium adrigimus, illis postposuimus. Atqui de Proverbijs certas præducimus lineas, vide nostra Prælegomena.

33. Præscribitur mihi ne quem alium Deum dicam, &c.] Adludit tum ad illud Exod. 23. supra citatum Tom. 2. lib. de Idolol. cap. 10. ac 20. ubi Lex prohibet Deos pronuntiarium ad illud Exod. 20. adlegatum cap. 2. ubi: Non adorabis ea, neque coles; non denique ad illud Deuter. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi famulaberis soli.

34. huic sacramento militans, &c.] Similiter Auctor agit dist. lib. de Idolol. cap. 19. de sacramento (id est iureiurando, quali se milites adstringunt) diuino signo Christi, catris lucis; de qua & alijs significationibus vocis: sacramento, vide Adnotat. nostras dist. lib. de Præscript. adu. hæres. cap. 40. num. 239. Vbi etiam alios aliquos similes ritus adnotauimus. Sicut enim milites sacramento suis ducibus ad depugnandum in acie autorantur, ita & nos (inquit Auctor supra Tom. 2. lib. ad Martyr. cap. 3.) vocati sumus ad militiam Dei viuam, tunc quum in sacramento verba respondi-mus; de quo latius initio lib. de Baptisimæ baptismi ceremonias. Atqui videtur Auctor respexisse etiam ad conignationem quæ fit in baptismo, de qua ibidem videre est.

CAP. V.

35. Habes igitur Dei mei voluntatem, &c.] Titulum imposuimus huic capiti: Quod bonum sit martyrium, etli periculosum ac durum, non seus atque Medicina qua dolores viles adfert. Atqui de Proverbijs formulis: occursum est huic plagæ, & in alium icum consideremus, latius inter Prælegomena. Hic enim tacite respondetur ad illa argumenta Gnosticorum supra cap. 1. Perire homines sine causa.

36. VT DEVM meum BONVM OSTENDAM, QVOD IAM A NOBIS DIDICERVNT MARCIONITÆ, &c.] Hic intelligit lib. 2. aduers. Marc. DE DEO PONO, ET TAMEN IVSTO. Supplemus autem mox: à quo & prohibetur, ex Gagno, & legimus prorsus: quid aliud est aduerlatio (vix Tertullianica) idololatriæ, atque martyrij, pro: aduersario, quod nullo sensu legebatur.

37. Nam & medicina præsidium, &c.] Similitè est locus supra lib. 2. adu. Marc. cap. 16. præterquam quod ferramenta, quibus illi truntur, hic enumerat: scalpellum, quo (sicut etiam ibi loquitur) secant & amputant, cauterium, quo inungunt, quibus addit hic: linæpis incendium, quo mordent. Hinc fieri potest, ut ad lepras curandas usum sinapis esse scribat Plinius lib. 20. cap. 22.

38. Sed Medicum quoque miraberis etiam in illo, &c.] Videat hæc de re curiosus Lector Hippocratem, Galenum, & alios Medicos; certè experientia quotidiana

TERTULLIA
Cum Annotationibus
PAMELII
A. V.
16.

experimur: quod ferme pares qualitates medelaram adhibeatur aduersus qualitates querelaram. Sive autem legatur: restinguit, ex coniectura Dn. Latini, sive restingit, perinde est, & hoc videtur Auctori magis existatum. Sunt vero etiam Tertullianica: dispargere, euaporare; & non multo post: sustentato, pro patienter expectato; item: limantes, & veterum mortis. Vbi in intermedium lineis iterum legimus: temperaretur, ex Gagneo, pro: temperatur.

CAP. VI.

39. Sed & certaminis nomine, &c.] Caput hoc inscripsimus: Quod certaminis nomine Deus nobis Martyria proponat, pro quorum meritis mercedem accipiemus, effug; illa post laucrum secunda solatia, immo etiam baptismum sanguinis. Per que nominatim respondet ad illud Gnosticorum argumentum supra cap. 1. an Deus hominum sanguinem flagitat, &c. Primum illud supra tractauit Auctor Tom. 2. lib. ad Martyras cap. 3. in quo imitatur eum B. Cyprian. dicti lib. de Exhortat. Mart. cap. 8. & 9. & presertim hac titulo: Insuperandum esse & perseverandum in fide & virtute, &c. ut ad palmam & coronam positis perueniri. Et rursus lib. 3. Testim. ad Quirin. cap. 16. & 17. Que omnia adnotata digna sunt aduersus eos qui Martyria, penas peccatorum appellare non verentur. Atqui proprie accipitur hic gula pro faucibus, quom dicit: Euulsum, &c. de diaboli gula; at Tertullianica vox est: inculcatorem.

40. Agonas istos, &c.] De variis Agonum ac certaminum Græcorum & religionum ac voluptatum generibus, vide supra Tom. 2. librum integrum de Spectaculis, & Adnotat. nostras nominatim ad num. 1. & 106. 153. 154. ad finem vsque, ne hic in repetendo prolixiores simus.

41. Adhuc Carthagineum, &c. donatam Pythico agone, &c.] Hinc occasionem accepisse videtur Auctor scribendi libri de Spectaculis supra Tom. 2. quod inditum esset Carthagine Pythicus agone, idque post stadij fenecluram, id est, postquam stadium, id est locus ad Agones deputatus, iam fenecluram quandam passus esset, vsque à multis annis minime frequentatus. Atqui Pythicum agone vocat eum, qui in Ludis Pythicis, id est Pythio Apollini dedicatis, celebrabatur. Pythes enim pro pugile notior vox est, quam ut pluribus sic opus. De Agonotheta denique dicto num. 106. Atqui sunt præterea Tertullianica: liquit, ab æuo; committere artes; plusvictoriarum est, quam iniuriarum, nisi quis malis legere: victoriarum, & iniuriarum; nam non placet coniectura Harrisij, plus victoria tamen est quam iniuria.

42. Deum dedecere, &c.] Istud explicatius videre est tum dictis cap. lib. ad Mart. tum lib. de Spectac. cap. 29. & 30. Legimus autem partim cum Gagneo: Quid nunc si non, pro eo quod erat duntaxat: Qui si non.

43. Aut quomodo multa manfiones apud Patrem, si non pro varietate meritorum, &c.] Que hic merita, mox pretia vocat; quibus reddi dicit compensationem & mercedem, & cap. 8. remunerationem Martyriorum. Eodem autem modo locum illum Ioan. 14. interpretatur Clemens Alexand. lib. 5. Stromat. B. Cyprian. lib. de Laude Mart. alique Patres complures; & ipse Auctor supra lib. de Resurr. carn. cap. 52. illud 1. Cor. 15. stella à stella distabit in gloria. Et qui sunt iterum Tertullianica: dependitur, & max: dependi, ac erogari, que illi sunt synonyma. De eo vero

quod carnem vocat manum Dei, animam adflatum; vide alicubi supra.

44. Prospexerat & alias Deus imbecillitates, &c.] Hic transit ad secundam huius capitis partem, in qua tradit esse Martyria, & secunda solatia post laucrum, & laucrum sanguinis exinde securum; quod clarus dicit in hac verba supra lib. de Baptis. cap. 16. Hic est baptismus; qui laucrum, & non acceptum repræsentat, & perditum reddit. Vbi adlegimus plura de baptismi sanguinis testimonia Patrum, num. 108. & expositiones item illius scripturæ in eandem sententiam: Habeo baptismi tingui, &c. n. III. Quos inter pro hoc loco facit maxime B. Cyprian. Præfat. in sepe dicto lib. de Exhort. Mart. vbi vocat hoc secundum baptismum, post quod nemo iam peccat, quod fidei nostra incrementa consummat, quod nos de mundo recedentes statim Deo copulat.

45. Proprie enim Martyribus nihil iam reputari potest, &c.] Iste etiam locus pertinet ad Purgatorij adferentem, & eam differentiam (de qua supra etiam apud hunc Auctorem 1. de Anima, cap. 35.) quam aperiorem ponit B. Cyprian. Epist. 52. ad Antonian. Aliud (inquit) missum in carcerem non exire inde, donec soluat nouissimum quadrantem, & pro peccatis longo dolore cruciatum emundari & purgari diuigne, & proinde in die iudicij ad sententiam iudicij; alius statim ad gloriam peruenire, fidei & virtutis accipere mercedem, peccata omnia passione purgasse, & à Domino coronari. De quo vide Adnot. nostras ibidem num. 59. & supra lib. de Anima, num. 421. & 424.

CAP. VII.

46. Incutiat adhuc scorpius homicidam Deū ventilans, &c.] Inscriptionem huic capiti dedimus: Quod etiam fidei sint examinatória martyria. In quo Auctorem etiam imitatur B. Cyprian. tum lib. de Exhort. Mart. cap. 9. hoc titulo: Ad hoc presertim & persecuciones fieri, ut probemur, & lib. 3. Testim. ad Quirin. cap. 15. Que loci etiam adnotandi adiu. eos, qui martyria facere audent, supplicia peccatorum. Atqui respondet hic Auctor ad argumentum Gnosticorum supra cap. 1. Si is (nempe Deus) occidit, quis saluum facere debet?

47. Sophia (inquit) iugulauit filios suos, &c.] Hodie nihil apud Salomonem reperire licuit quod cum his verbis conferriat, quam illud Proverb. 9. Sophia mactauit, seu iugulauit (vtrumque enim significat vox Græca Σοφία) victimas suas, pro quo videtur Auctor legisse Paraphrasticos filios suos; quod ipsum B. Aug. interpretatur lib. 17. de Ciuit. Dei cap. 20. de martyrii virtutibus. Verum quia subiungit Auctor: Et ideo quid sequitur? Sophia, &c. quod est Proverb. 1. conuicio olim lectum fuisse Prou. 1. illud: Sophia iugulauit filios suos, vbi hodie habetur: nam impietate suam animam auferit, immèdiate ante verba sequentia; nisi malis quis illud: sequitur, referre ad laudem potius Sophia, que filios suos iugulauit, quam ad verba scriptura.

48. Sophia in exitibus canitur hymnis, &c.] Hic magis expressit Auctor quod Græcè est ὑμνεῖται; vbi quum etiam legatur ὑμνεῖται, necessario etiam castigauimus conitantiā agit, pro: de constantia; reliquum etiam iuxta LXX. adfertur. Ex eo autem quod hic citatur illud Isai. 44. in hac verba: & alius interbit: In nomine Israelis, mutas hic numerum Prophetæ, ut magis ad institutum faciat, apparet etiam supra l. 4. adu. Marc. c. 39. legi debere: inscribet, pro: inscribetur.

49. Audio, enim & alibi dicentem Deum, &c.] In hac scriptura Zachar. 13. iuxta aditiones omnes sic transposuimus verba: Vram illos sicuti vritur argentum, & probabo illos, sicuti probatur aurum; idque eo magis, quod, ut igne argentum, non aurum, (quod probatur dumtaxat) experientia quotidiana discimus.

50. Si Deus filio suo non pepercit, &c.] Hic Rom. 8. Apostoli verba citat ea dumtaxat que ad Prophetam pertinent, in quibus cum illo transposuimus tres voces: quomodo non &c. pro: & non. In altero testimonio Ephes. 5. paraphrasticus legit: Christus est qui se tradidit pro delictis nostris, pro eo quod est dumtaxat: pro nobis. Atqui iterum cum Gagneo restituimus: Verba non solo sopo sapiant, ubi legebatur corruptiss. Verbo.

51. Sed enim Scytharum Dianam, &c.] Quod Scythæ Tauricæ, siue, sicuti eam appellat Plinius lib. 4. cap. 12. Tauri Scythæ Dianæ hospites suos immolarent, vide supra tractatum Adnot. nostris in Apolog. cap. 9. num. 12. 5. De Gallorum Mercurio ibidem, num. 124. de Aforum Saturno, n. 10. & de Ioue Latio, 126. denique de pollinatore, cap. 13. num. 198. Atqui admoniti ab Harrisio etiam hic substituitur: liquuit, pro: licuit, sicuti supra inquit. cap. 6. Est verò etiam hic vox Tertullianica: retractat.

CAP. VIII.

52. Vnum igitur gradum inuisitimus, &c.] Hic capiti titulum impostum: Quod martyrium à primordio & in lege exempla inuenire sit. Vbi & cap. sequi. videtur respondere ad illud Gnosticum argumentum supra cap. 1. Hæcine pati homines innocentes, & c. quippe cum probet iam à primordio vim passam esse iustitiam. In quo imitatur Auctorem B. Cyprian. Epist. 56. ad Thibarianos, & Epist. 81. ad Rogat. maxime verò sepe dicit. lib. de Exhort. Mart. cap. 11. ubi easdem scripturas penè omnes citat. Atqui an martyria præcepta esse senserit Tertullianus, vide nostra Prolegomena. Porro de Prouerbiali formula. Vnum gradum inuisitimus, vide nostr. Prolegomena. Phrasi autem sua vertit Auctor illud Psalm. 117. Honorata est apud illum mors religiosorum ipsius, pro eo quod B. Cyprian. cum aliis: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Est verò etiam istud Tertullianicum: elogio transgressio.

53. Videre quomodo perit iustus, &c.] Sic castigauimus hunc locum ex LXX. pro: Vide. Mallem etiam legere utrobique: perit, pro: perit; sed hoc non semel supra retinuit Auctor. De reliqua verò huius loci lectione Isai. 57. vide Adnot. nostras in B. Cyprian. lib. 2. Test. ad Quir. cap. 14. num. 67. Mirum interim de hac lectione, quod variet Auctor in huius loci citatione, utpote qui hic vertat: & erit honor sepulturae eius, quum supra lib. adu. Iud. cap. 10. & lib. 3. adu. Marc. cap. 19. videatur legisset: Et erit honor, siue in honore; pro quo alij: in pace, sepultura eius de medio sublata est, ubi vide Adnot. nostras num. 144.

54. Qui Deo placuerat, occiditur, &c.] Que de Abel primo (vbi ipse loquitur) martyre, Dauide, Helia, Zacharia, & trina fraternitate hic adlegat Auctor, etiam inuigire est apud B. Cyprian. lib. de Exhort. Mart. cap. 11. in quibus locis habeantur, ad marginem adnotauimus. De Hieremia verò quod lapidatus sit, præterquam quod colligant quidam Hebr. 11. Et illo: Lapidati sunt, restantur Dorotheus in Synopsi, & Epiphani. de vita Prophetarum. Et similiter de Isaia quod lectus sit,

præterquam quod etiam habeat supra Auctor Tom. 2. l. de Patient. cap. 14. & dicti Auctores, etiam B. Hierem. ex certissima Hebraeorum traditione adserit in dictum locum Isai. 57. Scribens ferratum fuisse à Manasse, ferra lignis, adiciens præterea quosdam historiarum de illo interpretari illud Hebr. 11. serrati sunt, siue lecti, uti legitur Auctor, si citaret. Atqui Dn. Harrisius adnotauit prioribus conueniendum illud: à suo auspicata, & conueniendum sequentibus: Insectata est denique. Verum adhuc non costaret sensus, nisi adiuiceret, iustitia, aut vita; quare melius omittere illud: insectata est, utpote quod pro varia lectione, pro: auspicata, in contextum irrepisse videatur.

55. Zacharias inter altare & ædem, &c.] B. Hieron. in cap. 23. Matth. consentit de Zacharia, qui quum historiam Regum citet, & tamen inueniatur 2. Paral. 24. patet olim utramq; historiam pro una acceptam fuisse. Hic peculiare Auctori, quod addat: perennes ciuicis sui maculas silicibus adsignat.

56. in puella salticæ lucat, &c.] Mittit lectur. Dn. Latinus ad Festum Vbi Iosephus Scaliger huc Tertullianum locum citans; lucat appellari dicit mercedem saltatorum, quæ Hebr. videtur appellari Charisus, & Glossographus significatione etiam Tacitus Annal. lib. 1. dixerit lucat histronum coactum temporibus Tiberianis, & Lianu l. 3. lucatis meriti donis, quod Pythio Apollini mitti iubebatur. Idque eleganter, utpote quum caput Beati Iohannis Baptista datum sit in puella saltatricis (quam salticam sua voce nuncupat) pœnium.

57. Meminerant enim & Hieremias scribens, &c.] Hieremias olim adscriptum fuisse à Patribus quicquid hodie libro Baruch continetur, adnotauimus ad B. Cyprian. lib. 2. Testim. cap. 6. num. 34. atque adeo etiam de eius scripturae auctoritate Canonica; quibus consentit hic Auctor, citans Hieremias nomine quod inuenitur Baruch. 6. Qui rectè adicit: scribens ad eos, quibus illa captiuitas imminerebat; quia dicto capite continetur Epist. Hierem. ad adducendos in Babylonem, sicut et Græco emendatiore Latini codices legunt. Secundam verò Græca exemplaria hodierna omittit Auctor: & lapideos.

58. Itaque dixerit à Deo concepta fiducia, &c.] Hic redit iterum ad verba Trina fraternitatis, id est trium puerorum Anania, Azaria, Misaelis ad Nabuchodonosor, que ipsa citat B. Cyprian. locis citatis supra n. 54. In quibus differt ab aliis illud: huic tuo imperio, pro eo quod ille & LXX. de verbo hoc; & quod omittit: eruditus; item quod legat: & tunc manifestum fiet tibi, pro eo quod illi ad verbum ex Græco: Et si non, nuntius tibi sit; deniq; quod legat singulari numero: idolo tuo, quod alij: Deo tuo. Quod vero sequitur de Daniele à Chaldæis delato, & ad leones expositulato apud Dan. inuenire est Dan. 6. & supra quoque adlegatum ab Auctore Tom. 2. lib. de Idolol. cap. 15.

CAP. IX.

59. Superest ne antiquitas, &c.] Caput istud in scriptum: Quod & in nouo Christianismo Christus martyria præcepit; ubi tacite responderet ad illud argumentum Gnosticum supra cap. 11. Semel Christus pro nobis obiit, & c. nã & ille salutem de mea nece exspectat? Atqui etiã hic imitatus est Auctorem B. Cyprian. in dicto l. de Exhort. Mart. c. 6. 11. & maxime l. 13. Test. ad Quir. c. 16. titulo: DE BONO MARTYRII, easdem scripturas citans Matth. 5. & 10. Epist. autem vox etiã hic Tertullianica: xmula, pro: conuicta.

60. Beati eritis quum vos dedecorauerint, &c.]

TERTULLIA
Cum Annotationibus
PAMELII
A. V.
16.

Moresus Auctor duorum Euangelistarum Matth. 5. & Luc. 6. uerba coniungit; nam & precedens testimonium, & hac uerba habet Mattheus. Illud uero: Sic enim faciebant, & c. Lucas. In hoc autem solo differt, quod legat: dedecorauerint, quod alij omnes: maledixerint, & c. omnia mala, pro eo quod illi: omne malum. Quem morem etiam B. Cyprian. imitatur. Est uero uox Tertullianica: conditionabilem.

61. Ecce ego mitto uos, & c.] Hinc ad finem usque capituli adducit & explicat uerba Christi Matth. 10. in quibus ubi quid differentie sit indicauerimus, ad alia transibimus. Imprimis enim uertit: tradent enim uos in confellus, quod Græcè est eis tradent; item: mortificabunt eos, pro: morte adficiunt. Sufficit etiam ei legere: Et eritis odio omnibus. Legit etiam: Qui autem sustinuerit, & c. cum B. Cypriano, pro: perseuerauerit. Paraphrastice uero explicat illud: Sufficit discipulo ut sit sicut magister eius, & c. ac: occidere & perdere in gehennam, pro eo quod Cyprian. occidere, & uulgatus Latinus Interpes: perdere duntaxat; item: sine cuius uoluntate nec alter passerum in terram cadit, pro quo B. Cyprian. & neuter eorum; item paraphrastice: Quia & capillorum apud eum regellus est numerus, denique (sicut etiam alicubi supra: multis passeribus antefatis, Græcè Δίεσπετε. Sunt autem præter iam dictas, phrasæ Tertullianicæ: uinuerfos nominis, in quibus confederit nomen, & sub finem capituli: in expugnatione nominis, item cap. sequ. ipsum nominis odium, pro: nomine Christi; item: persecutionem, & c. expendere, & c. metum consecrandum.

62. Omnis igitur qui in me confellus fuerit, & c.] Non modo legit iuxta Græca exemplaria etiam alicubi ubique: in me, & iterum: confitebor in illo; sed explicat discretis & prolixioribus uerbis, quare non similiter dixerit: Et omnis qui negauerit in me, & c. sed: qui negauerit me, ac: ego negabo illum. Quam differentiam etiam obseruauit Luc. cap. 12. sicuti patet supra lib. 4. aduers. Marcion. cap. 28. usque adeo ut eum sit imitatus in eodem B. Cyprian. locis compluribus, ita ut in aliis sic castigandum censuimus aditione proxima.

63. Sicut nō olim, & c.] Quid illud sibi uelit nescio; forte pro auspice accipiatur sicuti: pro consule, aut intelligatur: coram auspice. Significat autem se considerasse, & horuisse, ut qui se Christianum negasset, ipsum quoque Christum compelleretur negare. Cuiusmodi hæc (pro dolor) exempla multa uidemus, dum primum factō iurcuranda, abnegationis Catholici Regis, compelluntur etiam fidem ipsam Catholicam, atque adeo Christum abnegare, contra quos facit expresse hic locus Tertulliani.

64. Qui me confellus fuerit coram hominibus, & c.] De hac lectione Auctor, & B. Cyprian. Marc. 8. uide supra Adnotat. nostras lib. de Carn. Christi, cap. 5. num. 47. nec aliter etiam uertit, quod est Luc. 9. lib. 4. aduers. Marcion. cap. 21. At differt nonnihil supra Tom. 2. lib. de Idolol. cap. 13. ubi legit: Qui confellus super me fuerit, penes homines; & ego confundat super illo penes patrem meum, qui in cælis est.

CAP. X.

65. Qui uero non hic, & c.] Huic capiti circulum facimus: Quod confessio nominis Christi per hunc

commeatum uita, non uero in cælis fieri debeat. Vbi respondet ad illud Gnosticorum argumentum supra cap. 1. Sed nesciunt simplices animæ quid quomodo scriptum sit; ubi, & quando, & coram quibus confitendum. Agit autem contra Valentianos; nam de iis sic scribitur supra l. adu. Valent. cap. 30. Ideoque nec operationes necessarias sibi existimant, nec uia disciplinæ munia obseruant; martyrij quoque eludentes necessitatem qua uolunt interpretatione, & c. Sed nobis quidem hæc, si exceßerimus in aliquo disciplinæ iugum; si obtinuerimus in operibus sanctitatis & iustitiæ, si confitendum alicubi nescio ubi, & non sub potestatis istius seculi, apud tribunalia præsidum, optauerimus. Sunt autem Tertullianicæ: commeatum uita, & mox: recepto, pro: recepto, quomodo adeo non multo post etiam legendum censo.

66. Nimirum quanto anima, & c. per singula tabulata cælorum, & c.] Hæc uerba sunt Valentianorum usque ad illud: Planè ita scriptum est. Atque adeo ibi: Eadem iurgis intelligitur præsumptio. Tria uariarum apud eos tabulata cælorum; supremum, in quo Pleroma Tricenarium Deorum suorum collocabant; medium, in quo Ahamoth; infimum, in quo Demiurgus; uidere est supra lib. adu. eos. cap. 23. & clarius in Schemate per nos locupletato.

67. Teletos scilicet, & Abascantos, & Acinetos Valentini, & c.] De Teletō 29. Aone seu Deo Valentianorum, ex xij. Dodecadis penultimo, uide adnotat. nostras eiusdem lib. c. 8. nu. 87. De Acinetō uero (quo fit ut sic castigauerim, pro: Aginetos) Aone 15. Decadis septimo, ibidem num. 81. Quibus ioci causa addit nomen aliud Valentianum incognitum Abascantos, tamquam potestatem talem, que fascino uulcerum sit, utpote quod significet uox Ἀβασκάντος.

68. Nostrates enim (nempe homines) inquam, nec ipsi, & c.] Distinguit Nostrates à ueris (uti illi loquebatur) hominibus Valentianorum, quorum præsumptio iurgis constanter probabat (id est probare nitebatur) homines ueros non esse (id hic haud dubie supplendum, ut constat sensus) quos stillicidiū simulæ & puluerem areæ & sputamen, & locustas deputauit (nempe scriptura Isai. 40.) etiam irrationalibus iumentis adæquauit. Vbi (sicuti etiam supra adnotauimus lib. de Resurr. carn. cap. 59. nu. 413.) uarias uersiones uini eiusdem uocis Hebræorum (fortassis Aquila aut Theodotionis) & LXX. confundit, utpote ex illis producens puluerem terræ, & ex LXX. sputamē, sine saluam; in hac secutus, quantum apparet, Clementē Alexandrinum, qui posterius uertit Strom. lib. 7. & prius Strom. lib. 6. Deinde hic inserit: & locustas, quod nullo post ibidem habet Propheta, & uertit, irrationalia iumenta paraphrastice, quod Græcè est: ἄλογα κτήνη. At qui pulchrè hæc confutat Tertullian. per ipsa Christi uerba, Matth. 16. & 17. Sunt autem Tertullianicæ rursus: despectui iudicata, & suffunditur.

69. Aratus, Persea, & Cephea, & Erigonen, & Ariadnen inter sidera deliniabit, & c.] Videtur Arati Phenomena, quem sequitur etiam Cicero lib. 2. de Natur. Deorum, ubi Cepheum & Perseum post minorem Septentrionem collocat. De Erigone sic Arnob. lib. 7. Erigone suspensa de laqueo est, ut uirgo inter astra ienita sit. De Perseo & Ariadne denique (quem imitari solet Auctor) Iustinus Martyr Apolog. 2. ubi postquam illum inter Iouis litteras receperunt: Quid dica-

mus (inquit) Ariadnen, quos itidem atque illum inter sidera receptos esse aiunt. Atqui est illud Tertullianicum: post excessum, pro mortem.

70. Quas mihi potestates iantrices, &c.] De hisce, & inter alias Cardea, Forculo, & Limentino, vide Adnotat. nostras supra Tom. 2. lib. de Idolol. cap. 15. nu. 113. 114. & 115. ex quo loco & simili, lib. de Coron. milit. c. 13. castigauimus: Cardeam quandam, pro: Cardum quendam.

71. Auferto portas principes vestras, &c.] In citatione illius Psal. 3. in hoc differt ab omnibus aliis, etiam B. Cyprian. quod legat: & tubleuentur, pro: leuamini, aut extollimini, sicut B. Cyprianus.

72. Qui ascensum suum edificat in caelos, &c.] Quum supra lib. 3. 4. & 5. aduers. Marc. priora haec verba citaret Auctor, hic primum adicit: & profusionem suam fundat in terras, pro quo mallem legere cū LXX. iuxta B. Hieron. & Graecos dices omnes, sicuti in margine adnotauerat Gagnaeus: promissionem; sed nolui immutare, & quod sensum insignem hinc elicit Leo de Castro Comment. MS. in huius Prophetam, de profusione sanguinis Domini, quem effudit in cruce. Sunt verò etiam Tertullianica: complanatum, & referatum.

73. Nam etiam adhuc caelum putas caelum, &c.] Adnot. cu dignum quod hic dicit Auctor: clauis caeli Petro & Ecclesiae relictas; ut hinc pateat nondum haereticum fuisse, quum hunc librum scriberet, eo quod infra Tom. 5. lib. de Pudicitia videatur diuersum sentire, de quo ibi latius.

74. Pulcra videlicet documenta praemittam, &c.] Videlicet usurpatur pro: scilicet, ironiam enim esse constat, quidquid sequitur usque ad illud: Haec nobis, etiam ludicrum in modum, certa ratio mandauit. Sunt autem intermedia Tertullianica: Emula, pro contraria; nominis odium, & postea: odium nominis, ac: in nomen, ac: ingratas aduerbialiter. Atqui de Circo vide supra Tom. 2. lib. de Spectac. cap. 8. nu. 68. Lego autem deinceps ex Gagnaei coniectura in marg. apud quas caussa purganda est, pro: pugnanda.

75. fortasse de zonis, &c.] Quum sint (inquit Plin. lib. 2. natur. hist. cap. 68.) caeli quinque partes, quas vocant zonas, in festo tempore & aeterno gelu premitur omne, quicquid est subiectum duabus extremis utrimque circa vertices (quos hodie Poles nuncupamus) hunc qui Septentrio vocatur (hodie Arcticum dicimus) etiamque qui aduersus illi Austricus appellatur, nempe Antarticum.

76. Axis ipse qui torquet, &c.] Axis quidem Ciceroni Tuscul. quaest. lib. 1. vocatur dictus polus Arcticus, utpote quem ἀρκτικός vocant Graeci polum Antarticum; verum quum adicit Auctor: qui torquet, mallem de totius caeli axe intelligi.

77. Orionis armati manus operabitur, &c.] Sic castigari ex coniectura Dominorum Harrisii & Latinij, pro: imnus. Atqui armatum Orionem vocat etiam Virgil. lib. 3. Aeneid. & ensiserum Ouid. lib. 4. Fast. Plinius iugulum, idque ea de caussa, quod ad instar gladii sit stellarum fulgore terribilis. Eodem pertinet quod etiam Plinius lib. 8. cap. 27. & 31. gladium Orionis appellet, ubi de ortu & occasu eius agit.

78. vltas Septentrio emittet, &c.] Haec Auctor supra lib. de Carn. Christi, cap. 9. Septentriones appellat, eo quod in Septentrionali plaga caeli appareant; ubi vide Adnot. Rhenani num. 87. Duas autem faciunt Astrologi, maiorem & minorem.

79. Zodiacus tauros & leones, &c.] De hoc in hac verba Plinius lib. 1. cap. 4. Adnotat rerum vido descripto circulo, qui signifer vocatur, in duodecim animalium effigies, inter quae 12. signa reperitur Taurus & Leo. Hic ἑωσφόρος à Graecis appellatur, ὄρεος ἑωσφόρος, aut ἑωσφός, id est ab animalium figura.

80. Haec nobis etiam, &c.] Sunt & ab hoc loco Tertullianica: ludicrum in modum, obicem praefcriptionis extrudere, paraturam, expungit, sustineo, & destinante.

81. Ne putaueritis venisse me, &c.] In huius Matth. 10. verbis Christi supplementum: uti pacem mittam, ex ipso Evangelista. Atqui retinuit etiam hic Auctor vocem Graecam ἡσυχία, & diuidere verit, quod Graecè est ἡσυχία, illud autem: ut tradat fratrem fratrem in mortem, & est multo ante apud Matth. Sic etiam supra tractatum est cap. praeced.

CAP. XI.

82. Eadem igitur forma cetera quoque, &c.] Inscriptionem huic capiti dedimus: Etiam alii Christi verbis martyria adprobati. Sunt verò etiam haec desumpta ex Evangelio Matth. 10.

83. Qui plus (inquit) fecerit etiam animam suam quam me, non est meus dignus, &c.] Ista more suo colligit, partim ex Matthaeo, partim ex Luca; nam loco citato legitur: Qui plus fecerit patrem aut matrem, &c. non est meus dignus, & Luc. 4. adhuc & animam suam, quod ipsum iterum citat infra in calce capituli. In reliquo vertit: qui inuenit, & qui perdidit, quod Graecè est ὁ εὐρεῖ, & ὁ ἀποδίδωκε, illud denique: prohibet meditari responsionem ad tribuna, eodem quidem capite, sed multo antea habetur.

84. Et quum in carcere fratrem vult visitari, &c.] Adicit ad cap. 25. Matth. ibi verò: Et quum Deum vindictam facturum electorum suorum adfirmat, ad cap. 8. Luc. supra tractatum lib. 4. aduers. Marc. cap. 36. Parabola denique feminis post cespitem (id est, quia solum in cespite, non verò in terra inculta satum fuerat) arefacti, inuenitur Matth. 13. Pulcra autem iterum distinguit inter Allegorias, parabolas, aenigmata. Atqui de Proverbiis: vna iam linea est, de nostra Prolegomena. Deinceps autem repetit omnia eadem Matth. 10. qua citauit cap. praeced. Iterum verò habes illud Tertullianicum: nominis caussa, & editis, nonis. Supplementum denique ex Gagnaeo: quomodo haec aguntur quae praedicata non sunt.

85. Sed haec erit peruersitas fidei, &c.] Haec haereticum circumseribit Auctor, utpote quum hic subicitur: Ita haeretici, &c. Sunt autem Tertullianica: periclitentur excludi, & relinquitur, pro consequitur.

CAP. XII.

86. Quis nunc medullas scripturarum, &c.] Caput hoc inscripsimus: Martyria etiam adprobati ex Epistolis B. Petri & Ioannis, ac huius Apocalypsi.

87. Petrus quidem ad Ponticos, &c.] De hac inscriptione Epistole prioris Petri, vide Adnotat. nostras in B. Cyprian. lib. 3. ad Quir. num. 78. quippe qui ter ita illam inscribat cap. 36. 37. & 39. ubi est, quos hic Auctor, duos locos citat 1. Petri 2. & 1. Petri 4. qui etiam citat quod sequitur: Dilecti, &c. lib. de Exhort. Marc. cap. 9.

88. Quanta enim, inquit, gloria, &c.] Sic exprimitur

TERTULLIA
Cum Annotationibus
PAMELII
A. V.
16.

fit quod Graecè est πῶς ἡ ἀρχὴ... etiam exemplaribus Graecis (quamquam obscurus) si non ut delinquentes puniamini, sustinetis; quod clarus alij: si quum bene faciatis, & tamen puniamini, sustinetis. At cum vulgato Interprete consentit, legens: pro nobis, relinquens vobis, quomodo etiam B. Cyprian. loco postremo iam citato. Peculiare est autem Auctori, quod addat: semetipsum.

89. Dilecti ne expauescatis vltionem, &c.] Quod Graecè est: μὴ ἐπιζῆτε, & vulgatus Interpres Latinus: peregrinari, & Auctor expauescere, aperitus B. Cyprianus Epistola 56. ad Thibarit. & lib. de Exhort. Mart. cap. 9. vertit: Nolite mitari; at contra Auctor vltionem transtulit πῶς οὐσί, magis proprie quàm aut B. Cyprian. ardorem, aut vulgatus Interpres. feruorem. De reliqua eius scriptura lectionum varietate, vide Adnotat. nostras dicta Epistol. ad Thibarit. num. 8. hoc addito, quod ex Graeco exemplaribus legamus: quoniam gloria & Dei spiritus requiescit in vobis, pro: requiescet.

90. dum ne quis vestrum patiat, &c.] In hac scriptura cum B. Cyprian. lib. 3. aduers. Quirin. cap. 37. vertitur maleficus, vox Graeca χαροποιός; Auctor magis ad verbum: alieni speculator, Graecè est ἀλλοτριεπιστοπος, quàm ille & B. Augustin. Exposit. inchoata in Epist. ad Roman. alienas curas agens.

91. Ioannes verò ut etiam pro fratribus, &c.] Istud inuenitur 1. Ioan. 3. illud verò: negans timorem esse in dilectione, 1. Ioan. 4. Vbi est etiam quod sequitur: Perfecta enim, &c. vbi consentit cum vulgato Latino Interprete in illo: timor poenam habet, quantumuis Graecè sit κόλασιν. Sunt autem Tertullianica: fugatricem, & animatricem.

92. de Apocalypsi quoque sua, &c.] Hic manifeste & rursus in fine huius capituli eidem Ioanni Apostolo nam cum Petro & Ioanne effigiem gloriae suae reuelauit Christus in monte Thabor adscribit Apocalypsin, cuius est prior Epistola iam citata. Verum de eo latius supra lib. 4. adu. Marc. cap. 5. num. 41.

93. ad angelum Ecclesiae Smyrnaeorum, &c.] Graecè ἄγγελος. Aiqui tum ex Graecis, tum ex Latinis exemplaribus Apocal. 2. castigauimus: coniciet in carcerem, pro: conicit. In eo verò quod sequitur, & verbu ad Pergamenorum, nempe angelum, retinuit vocem Graecam ὁ μάρτυρ. Et in illo Apocal. 3. ad Philadelphinorum, transtulit paraphrasticè potius quàm ad verbum, quod à tentatione vltima liberaretur, qui Domini nomen non negarat.

94. Exinde victori cuique promittit, &c.] Istud mare conuenariò ut verbis ipsis Auctoris utar collegit ex vtroque dicto cap. mixtum, vbi cum aliquam mercedem victori cuique promittit. Nam Apocal. 2. arborem vitæ (pro quo alij lignis vitæ) promittit angelo Ephesensi, & mortis veniam (id est liberationem) secundæ angelo Smyrnaeorum; latens manna; cum calculo cædido, & nomine ignoto (seu potius nouo; nã Graecè est ἄγνωστος) angelo Pergamenorũ, ferææ virgæ potestati, & stellæ matutinæ claritatè, angelo Thiatiræ, ibidem. At Apocal. 3. albam vestiti, nec deleri de libro vitæ, promittit angelo in Sardis; columnam fieri in Dei templo in nomine Dei (sic enim paraphrasticè vertit) & Domini (quod tamen hodie nulla habent exemplaria) & Hierusalem cœlestis inscriptam, angelo Philadelphinarum; denique residere cum Domino in

throno eius, angelo Laodiceæ.

95. Sed & interim sub altari, &c.] Istud Apocal. 6. etiã citat paraphrasticè potius Auctor, quàm ad verbum; & adnotanda est hæc Sigismundi Gelenij iuxta Apostoli verba: restituitio: placidum quiescunt, pro eo quod habebat Gagneus: patientiam pascunt, ac: & fiducia vltionis candidam (en vocem Tertullianicam) claritatis vsurpant, pro eo quod ille pluribus: & induta stolis candida claritatis vsurpant. Est verò etiam vox Tertullianica: alba, pro albis amici, Apocal. 7. retinens vocem Graecam presbyteris. Aiqui cum vulgato Interprete & B. Cypriano legimus: & laucunt vestimenta sua, pro: vestimentum suum, quia Graecè est ἡ ἐπιλυτὴ τῶν στολῶν αὐτῶν.

96. Sordes quidem baptimato, &c.] Sanè hic locus intelligendus est, ac si dicat: sordes peccatorum baptimato ablui, maculas verò postea contractas martyrio candidari. Hoc est quim quod supra cap. 6. martyria appellauit secunda solatia, vbi vide Adnot. nostras numer. 44.

97. Quia & Isaias ex rufo & coccino, &c.] Adhuc ad illud supracitatum lib. 4. aduers. Marc. cap. 10. Isai. 1. Si fuerint delicta vltra tamquam rosæum (pro quo hic: rufum) elut niuem exalbabo; & si tamquam coccinum, velut lanam exalbabo, vbi vide Adnotat. nostras num. 110.

98. Magna etiam Babylò, &c.] Istud etiam adfero ex Apocal. 17. & ex cap. 21. quod sequitur: Timidis autem, dehinc & ceteris, (nempe incredulis, excacatiis, homicidiis, fornicatoribus, veneficiis, idololatriis, & omnibus mendacibus) particula in stagno ignis & sulphuris.

CAP. XIII.

99. Paulus verò Apostolus, &c.] Titulum huic capiti imposuimus: Etiam ex Pauli Apostoli Epistolis martyria confirmari. Et verò etiam plerumque has citatas scripturas inuenire est apud B. Cyprian. locis mox citandis, ad idem penè institutum producatas.

100. quibus sustinetis ostent. Amen iusti iudicij Dei, &c.] Ad verbu vobis, quamuis obscurus, ex Graeco vertere, aliter distinguens versus atque hodie: αἱς ἀνέχεται ἡ δόξα τοῦ θεοῦ διὰ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ θεοῦ, 2. 1. cessat.

101. Non solum autem, verum etiam exultantes in pressuris, &c.] Hic in eo differt, tum ab aliis, tum à B. Cyprian. lib. de Exhort. Mart. cap. 9. quod legit: exultantes, pro: exultamus, & certè, pro: iocietes. Transsulit autem vocem χαρτηράζετε, perficit, cum Syro Interprete, pro eo quod alij: operatur. Nec dissentit aut à B. Cyprian. aut vulgato Interprete illud: sp̄s verò non confundit, quamuis Graecè sit ἡ χαρὰ τοῦ πνεύματος.

102. Quod si filij & hæredes, &c.] Etiam hoc citat B. Cyprian. dicti lib. cap. 8. & quod sequitur: Quis, inquit, separabit, &c. ibidem cap. 6. Vbi priori testimonio siue legas: compatiamur, cum illo & Gagneo, siue cum aliis: compatimur, non refert. Ille quod Graecè est συνδύνασθαι, vertit: commagnificemur, pro quo Auctor: cum illo glorificemur; de quo vide supra à Adn. nostras lib. de Resurr. carn. cap. 40. num. 286. Est verò Tertullianicum: habeat reuelari. In altero verò omittitur ab Auctore, quod tamen omnes legunt: an persecutio, Graecè διωγμός, & pecora iterum vertit pro ouibus; de illa vide B. superuincimus, vide Adnotat. nostras in Epist. 26. inter eius opera Moysis & aliorum Confessorum ad B. Cyprian. num. 7.

103. Persuasum enim habemus, &c. sic verit, pro eo quod singulari numero Græcè est πέντε, quomodo etiam ex Syro Latini Interpretis; quod adnotandum contra nostros modernos aduersarios, qui ex translatione vulgari Latini Interpretis: Certus sum enim, colligere nituntur certitudinem fidei, ita ut excidere non possit, maxime quum sicuti Auctor, vertant B. Hieronym. ad Algas. qu. 9. & Ambros. in Comment. Omitit autem: neque angeli, neque principatus, neque virtutes, quod habent alij, contentus citasse: neque virtus sine fortitudo, sicuti & B. Hieronym. Est verò iterum vox Tertullianica: Conditio, pro creatura.

104. Sed & Corinthiis passionibus, ista verò scriptura 2. Cor. 11. sequitur ordinem dictionum Græcarum. In al. 2. Cor. 12. iterum interpretatur eundem, boni duco.

105. Etiam in superioribus (nempe 2. Cor. 4.) Qui in omnibus tribulemur, &c. Malim quidem legere: tribulamur, & omnia reliqua similiter, quæ sequuntur, in præfenti tempore, iuxta quod habet Apostolus; sed quod nimis esse immutatio, retinui veterem lectionem, quum nulli suppetant MS. cod. Proprie autem redidit: eo asiguntur, quod Græcè est, ἑνεργουμένοι, sicuti etiam B. Ambros. & indigemus, sed non perindigemus, pro: ἑνεργουμένοι, ἀλλ' ἑνεργουμένοι. Omitit etiam cum Græcis Patribus, B. Ambros. & Syro Interprete: humiliamur, sed non confundimur, quod etiam non habent antiqui aliquot Latini codices. Secundum autem omnes, & ipsum Auctorem supra lib. de Resurr. carn. cap. 44. supplemus: Christi Iesu. Atqui de illo: Sed etiam (inquit) exterior homo, & c. vide eiusdem lib. cap. 40. ubi de illo: Nam quod ad præfens, & c. vide Adnot. nostras nu. 285. Et præterea addimus, magis explicatius, ἡμεῖς ἑνεργουμένοι εἰς τὸν Θεόν, sed ἑνεργουμένοι, per supergressum in super per æternum, & legi rectius: perficit, quàm ibi: perficit; nec nouum esse, ut ita transferat vocem: ἡμεῖς ἑνεργουμένοι, constare pauperius num. 101.

106. Philippensibus verò de vinculis scribens, &c. Prorsus castigandus hic locus, pro: Thessalonicensibus, tum quia additur de vinculis, e quibus scripta est prior illa, nunc verò ad Thessalonicensis; tum quod inueniantur Philipp. 1. & 2. quæ sequuntur scriptura testimonia. In quorum priori ex Græco retinuit vocem: agonem. In posteriori confirmat lectionem Latinorum emendatiorum codicum, qui legunt: immolator supra sacrificium, pro eo quod alij: amulor; Transferens: Et si labor super sacrificium, Græcè ὁ πόνος ἡμῶν, retinuit etiam Latinam vocem adlusionem: gaudeo & congaudeo, sicuti Græcè est χαίρω ὑμεῖς χαίρετε, etiam secundo.

107. Ego enim iam labor, &c. De hoc loco 2. Tim. 4. vide Anotation. nostras in B. Cypr. Epist. 9. num. 19. & lib. 3. Testim. cap. 16. De bono Mart. nu. 50. Quibus adde quod vox τὸν πόνον (etià Erasmo adnotate) non modo resolutione, sed & reuerfionem, & proinde etià, sicuti hic Auctor, deaerfionem significat, ea phrasi, qua sicut solueri dicitur qui discedit, ita resolueri dici possit qui reuertitur. Atque adeo placet diuersa lectio Interpretis Latini Origenis, qui in Dia. scribit duplicem fuisse lectionem Latinam iam tum temporis, resolutionis & regressions. Secundo quens testimoniū 2. Tim. 2. Si enim cōmētui sumus, &c. (in quo magis consentit Auctor cum nostro Interprete) citat ad idem institutum idem B. Cypr. lib. de Exhort.

Mart. cap. 5. 108. Ne ergo confundaris martyriū, &c. Inuenire est 2. Tim. 1. ubi phrasi Tertullianica, cōfundaris cum Accusatio, & retinui ex Græco: martyrium; illud vero versus præcedenti ibidem: Non enim dedit nobis Deus spiritum timiditatis (quæ vox Tertullianica, Græcè δειλία) sed virtutis (Græcè δυνάμειος) & dilectionis, & sanæ mentis, Græcè σωφρονισμός, quæ vox pro varia significatione à Syro Interprete vertitur: admonitionis, a vulgato Latino Interprete: subiectiū hoc loco, sed 1. Tim. 3. magis accedit ad Auctorem, cum σωφρονία vertit prudentem, atque adeo sanæ mentis. 109. Sed & licubi tolerantiam præcipit, &c. Loci hi sunt apud Apostolum Paulum, Rom. 15. 2. Cor. 12. Ephes. 4. Coloss. 1. 2. Thess. 3. 1. Tim. 6. 2. Tim. 3. ac 4. Tit. 2. alibi; et ab idololatria verò diuellit, 1. Cor. 5. 6. 8. 10. 12. ac 2. Cor. 6. & aliis frequenter.

CAP. XIII.

110. Planè monet Romanos, &c. Caput hic inscriptissimè: Ad obiectionem Gnosticorum responsio de loco Apostoli, Rom. 13. Respondet autem: non in occasione frustrandam martyriū iubere Apollolum subiecti potestatis, sed in prouocatione bonè viuendi, & in reddendo tributum & vectigal. Et similiter etiam supra 1. Tim. 2. lib. de Idolol. cap. 15. iactis præscriptum habemus, in omni obsequio nos esse oportere, & c. Secundum Apostoli præceptum, subditos magistratibus, & principibus, & potestatibus; sed intra limites disciplina, quousque ab idololatria separamur, & c. Loci adnotandi pro Catholicis, qui hodie sub magistratibus hæreticis seruimus, seruimus, ne putent se obligari edictis eorum, aut iurisdictionis contra Catholicam fidem.

111. omnibus potestatibus subiecti, &c. Fortè si rectius legeretur, omnes, eo quod apud Apostolum habetur: Omnis anima, sed quod consistit sensus, nolui quid immutare. Atqui sequitur Græca exemplaria, quæ hoc referunt ad potestatem quæ à Deo est, quæ verit: & quia ministra sit Dei, sed & vltix. Deinde in eo quod præmissum ab Apostolo fatetur, vertit paraphrastice non sunt timori bono operi, sed malo; & rursus ut prius: Dei ergo ministra est tibi in bonum, etiam id ipsum de potestatibus explicans.

112. Solus autem Dei homo condixerat, &c. Ego conicio legendum: Paulo autem homo Dei condixerat (nam sic solet Auctor accipere condicere, pro idem cum alio dicere) verumtamen nolui quid immutare sine cod. MS. Forè pro Paulo scriptum fuit Saulo, quæ alter fecit Solus. Atqui locus est 1. Petr. 2.

CAP. XV.

113. Num ergo & Apostolorum litteræ nobiles, &c. Titulum huic postremo capiti dedimus: Ex Actis quoque Apostolorum & historis Martyriorum exempla administrari. Est interum prima hæc periodus, quantum mihi apparet, mista.

114. Quæ tamen passos Apostolos scimus, &c. Apostolorum Acta citat hic Auctor, apud quæ cap. 4. Petrus cæditur, carceres etiam passus, citi præcedit, vincula, & flagella; cap. 7. Stephanus saxis opprimitur; cap. 12. Iacobus gladiis immolatur, idque per impetum variis modis Paulus dilaturatur, idque per impetum Iudæorum & cæteris nationi; Act. 14. & Titulorum clogia (vox iterum Tertullianica est in m...

TERTULLIA
Cum Annotationibus
PAMELLII,
A. V.
16.

lam partem) Act. 21. 22. ac 23. apud Proconsulum tribunalia, Actuum iterum 23. 24. & 25. per appellationem ad Cæsaris nomen, ibidem; denique (nam postremo ponendum constat) & apud Regum auditoria, ibidem cap. 16. quum apud Agrippam Regem causam suam eger.

115. & si fidem commentari voluerit hæreticus, &c.] Commentari hic accipit Auctor, pro mendacij arguere, eodem significatu quo inibi, pro mentiri, seu commentum commisit. Rectè autem adfert instrumenta Impetij in testimonium fidei Actorum Apostolicorum (quæ ille non recipiebat, sicuti supra latius dictum est lib. 5. adu. Marc. cap. 2. num. 21.) vtpote in quibus reperiri possit dicta Apostoli Pauli appellatio; & lapides Hierusalem, qui errore BB. Petri, Stephani, & Pauli ad huc sanguinolenti viscebantur.

116. Vitas Cæsarum legimus, &c.] Ad huc haud dubie locum ad huc B. Sophr. Patriarcha Hierosolym. libro de Certaminibus Petri & Pauli, in hac verba: Vide Tertullianum in libro, vbi ait mortis Petri & Pauli mentionem in Annalibus haberi. Atqui de iis quod orientem fidem Romæ primus Nero cruentavit, vide supra Tom. 1. Apolog. cap. 5. num. 59. vbi adnotauimus illum ad huc aut ad Commentarios siue Annales Taciti, aut ad Vitas Cæsarum Suetonij, illius verba sunt lib. 15. & questissimis paucis affectis, quos vulgus Christianis appellabat; huius verò Nerone, cap. 16. ad fidei supplicij Christiani; (ita enim utriusque legendum pro Christiani, adnotauimus ibidem cap. 3. num. 40.

117. Tunc Petrus ab altero cingitur, &c.] Ad huc ad illud Christi, Ioan. 21. Alius te cinget, & duces quod tu non vis. De martyrio autem Petri & Pauli Romæ facta, vide supra lib. de Præscript. adu. heret. cap. 36. & ibidem Adnot. nostras, num. 208. & 214.

118. Quum vincula Paulo Agabus gestu quoque prophetasset, &c.] Intelligit gestum illum Act. 21. quo Zona eius sibi adligauit manus & pedes Agabus, vincula Paulo prophetauit. Cetera eius loci paraphrasticas adfert Auctor.

119. Quod si iam tunc Prodicus, aut Valentinus, &c.] De his scieriam infra Auctor lib. adu. Praxean. c. 3. secundum Valentinus & Prodicos, secundum quos nos eum locum castigandum ibidem adnotauimus. Certè ex utroque hoc loco, quod Valentino etiam coniungat, Valentinianum fuisse satis patet; pro quo facit eade cum illo hæresis, de qua supra latius cap. 10. non in terris esse confitendum apud homines. Interim inde haud dubie castigandum est, quod hic mendose legebatur: conandum. Atqui vbi etiam Prodicus hæresis meminit Clem. Alexandr. lib. 7. & priori loco hæresim istam non ab similem illi adtribuit, nempe: non esse orandum.

120. quod nec Deus humanum sanguinem fiat, &c.] Ex repetitione istorum verborum supra cap. 1. patet illa fuisse ipsius Prodicus aut Valentini argumenta, quæ ex Gnosticorum persona illic Auctor producit; atque adeo peculiariter aduersus Prodicum & Valentinum conscriptum fuisse hunc librum, sicuti etiam ibi num. 1. adnotauimus.

ARGUMENTVM LIBRI ADVERSVS PRAXEAN
PER IACOBVM PAMELIVM.

SCRIPTVRVS aduersus Praxean Tertullianus, post mediam ætatem, ab argumento Libri auspiciatur, dicēs se agere aduersus eum, qui ex Asia primus eam hæresim intulit humo Romanæ, qua diceret: Ipsum Patrem descendisse in virginem, & ex ea natum, ipsumque denique esse Iesum Christum.

Imprimis autem contrarium præscribit per Regulam siue Symbolum fidei, quæ ab initio Euangelij decurrit; quæ unitatem in Trinitatem disponit, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum; per quod quicquid sacramentum.

Vsq; eadē ut etiam si monachian Dei admittamus, nec tamen præscribatur, Patrem filium non habere, aut ipsum se fidei filium fecisse.

Prius illud aduersus Praxean, Patrem & filium duos esse (cui addit & tertium, spiritum à Patre per filium) vel ex Apostolicis probari Epistolis.

Id ipsum probari, ex eo quod filius λόγος appelletur, id est ratio, in scripturis.

Deinde, quod ibidem in Sophiæ nomine ostendatur.

Ex eo etiam, quod sermo dicatur.

Et vero & ὁ λόγος hic agnosci posse, quantumuis eam usurpauerit Valentini hæresis; eo quod: prolatum siue genitum dicamus filium à Patre, sed non separatim, ad instar radicis & fructus, fontis & fluij, solis & radij, & spiritum sanctum à Patre & filio, veluti apicem ex radio procedentem.

Inseparatos enim esse ab alterutro; etiam si dicatur: alium esse Patrem, alium filium;

QQq iij

alium spiritum sanctum; personæ nempe, non substantiæ nomine.

- x. Posterius aduersus Monarchianos; Patrem ipsum sibi se filium fecisse, mendacij redarguit, tum quod cor. elatina, atque adeo diuersa sint pater & filius; tum quod etiamsi Deo nihil sit impossibile, posse Dei voluntas sit Dei; & adeo non probari voluisse id Deum, nisi id fecisse probetur.
- xi. Neque verò tam clarè posse probari, Patrem seipsum filium fecisse, atque e contrario ex scripturis, Patrem & filium distinctè pronuntiarì, constat.
- xii. Id ipsum probari ex eo, quod in creatione hominis Deus singularis pluraliter loquatur.
- xiii. Nec tamen propterea plures Deos aut Dominos à nobis dici, quod à nobis agnoscatur Deus & Dominus pater, Deus & Dominus filius, Deus & Dominus Spiritus sanctus; non secus atque solis radium nonnumquam solem vocamus, ita tamen ut duo soles non sint.
- xiiii. Atqui probari præterea diuersos Patrem & filium; quod ille inuisibilis, hic verò visibilis, in scripturis veteribus inueniatur.
- xv. Deinde & in Noui Testamenti scripturis.
- xvi. Porò non solum opera mundi per filium facta, sed & quæ à Deo exinde gesta sunt, idque in nomine Patris, scripturis conuinci.
- xvii. Immo competere etiam filio nomina Patris; omnipotens Deus, altissimus, Dominus virtutum, Rex Israël.
- xviii. Neque obstare scripturas de vnico Deo, utpotè quæ filium non excludant, sed idola.
- xix. Eandem esse responsonem ad illud Isaia: Extendi cælum solus, ex aliis scripturis demonstrari.
- xx. Illis etiam non suffragari verba Christi: Ego & pater vnus sumus, aut: Qui me viderit, videt & patrem, aut: Ego in patre, & pater in me.
- xxi. Præscribi enim, alium Deum, alium Dei filium, ex Euangelij Ioannis priori parte.
- xxii. Item & ex secunda vsque ad illud ipsum: Ego & pater vnus sumus.
- xxiii. Vel etiam ex illis ipsis, aliisque Christi verbis, vsque ad Philippi interrogationem.
- xxiiii. Ex ipsa quoque interrogatione Philippi, & responso Christi: Qui me viderit, &c.
- xxv. Denique ex eodem Euangelio ad finem vsque.
- xxvi. Postremò & ex aliis Euangelis, & inter cetera mandato Christi: Ut tinguerent in Patrem & Filium & Spiritum sanctum; nam nec semel, sed ter, ad singula nomina, in personas singulas tingimur.
- xxvii. Porò contra eosdem facere, quod Patrem spiritum, filium carnem, in vna persona distinguant; quum carnem indutus sit filius Dei, non in eam transfiguratus. Omne enim quod transfiguratur in aliud, desinit esse quod fuerat, & incipit esse quod non erat; at filius Dei perseueravit in forma Dei.
- xxviii. Nec minus illud, quod Patrem Christum, filium Iesum stultissimè faciant; tum quod vnctio Patri non competat, à qua dicitur Christus; tum quod scripturæ eundem vbiq; testentur Christum Iesum, & Christum Dei appellent.
- xxix. Sufficere itaque Christum filium Dei mortuum dicere & crucifixum, idque secundum humanam substantiam; Patrem verò nec compassum dici posse.
- xxx. Maxime quum Christus in passione exclamarit: Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?

Denique

TERTULLIA
Com. Anotationib.
PAMELII,
A. V.
16.

Denique Iudaica fidei esse, sic unum Deum credere, ut illi neque filium, neque spiritum sanctum adnumerare velint; & Antichristi esse, negare Patrem & filium. XXXI.

Ceterum quod Tertullianus aduersus Praxean scripserit, testantur B. Optatus Mileuitanus lib. 1. adu. Parmenianum, & Vincentius Lirinensis aduersus hereses; nominatim etiam hunc librum citat B. Hieronymus initio Tradit. Hebraic. in Genesim, verbis infra adlegendis cap. 5. num. 43. Eundem hunc librum MS. viderunt Trithemius & Politianus; in lucem vero edidit Rhenanus primum cum Scholiis, deinde & Adnotationibus, ex tribus codicibus MS. Castigauit deinde ex codice Britannico Gelenius; nos deinde que iterum ad tria Vaticana MS. exemplaria recognouimus, nouisque Argumento & Adnotationibus auximus.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI CARTHAGINIENSIS

PRESBYTERI ADVERSUS PRAXEAN
Liber, 2 de Trinitate.

ARIE¹ diabolus amulatus est veritatem. Adfectauit illam aliquando defendendo concutere. Vnicum Dominum vindicat omnipotentem mundi conditorem, ut & de vnico hæresim faciat. Ipsum dicit patrem descendisse in virginem, ipsum ex ea natum, ipsum passum, denique ipsum esse Iesum Christum. Excidit sibi coluber, quia Iesum Christum post baptismum Ioannis tentans, ut filium Dei adgressus est, certus filium, Deum habere, vel ex ipsis scripturis, de quibus tunc tentationem struebat. Si tu es filius Dei, dic ut lapides isti panes fiat. Item: Si tu es filius Dei, deice te hinc. Scriptum est enim, quod mandauit angelis suis super te, utique pater, ut te manibus suis tollant, ne cubi ad lapidem pedem tuum offendas. Aut nunquid mendacium Euangelii exprobrabit, dicens, viderit Mattheus & Lucas. Ceterum ego ad ipsum Deum accessi, ipsum omnipotentem cominus tentavi. Ideo & accessi, ideò & tentavi. Ceterum si filius Dei esset, nunquam illi fortasse dignarer. Sed enim ipse potius à primordio mendax est: & si quem hominem de suo subornauerit, ut Praxean. Nam iste primus ex Asia hoc genus peruersitatis intulit Romanæ humo, & aliàs inquietus: insuper de iactatione martyrij inflatus, ob solum & simplex & breue carceris tedium; quando etsi corpus suum tradidisset exurendum, nihil profecisset, dilectionem Dei non habens, cuius charismata quoque expugnauit. Nam idem tunc Episcopum Romanum agnoscetiam iam Prophetas Montani, Priscæ, Maximillæ, & ex ea agnitione pacem Ecclesiis Asiæ & Phrygiæ inferentem, fallâ de ipsis Prophetis & Ecclesiis eorum adseuerando, & præcessorum eius auctoritates defendendo, & coëgit & litteras pacis reuocare iam emissas, & à proposito recipiendorum charismatum concessare. Ita duo negotia diaboli Praxean Romæ procurauit, Prophetiam expulit, & hæresim intulit; Paracletum fugauit, & Patrem crucifixit. Fructificauit auenæ Praxeanæ; hic quoque superfeminatæ, dormientibus multis in simplicitate doctrinæ; traductæ dehinc per quem Deus voluit, etiam euulsæ videbantur. Denique cauerat pristinum doctorem de emendatione sua; & manet chirographum apud Psychicos, apud quos tunc gesta res est, exinde silentium. Et nos quidem postea agnitione Paracleti, atque defensione, disiunxit à Psychicis. Auenæ verò illæ ubique tunc semen excusserant. Ita aliquando per hypocrisin subdola viuacitate latitauit: & nunc denuò eripit. Sed & denuò eradicabitur, si voluerit Dominus, in isto comatu; si quo minus, die suo colligentur omnes adulteræ fruges, & cum ceteris scandalis igni inextinguibili cremabuntur. Itaque post tempus pater natus, & pater passus: ipse Deus Dominus omnipotens, Iesus Christus prædicatur. Nos verò & semper, & nunc magis ut instructiores per Paracletum deductorem scilicet omnis veritatis, vnicum quidem Deum credimus: Ioan. 16.